

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра журналістики

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри журналістики

_____ Т. В. Сидоренко

“ _____ ” _____ 20__ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

**ЖУРНАЛІСТИКА ТРАВМИ: У КОНТЕКСТІ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Керівник:

к. н. з соц. ком, доцент

Сидоренко Тетяна Валеріївна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

к. п. н., доцент

Лушагіна Тетяна Вікторівна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент VI курсу групи 648 М

Гурова Валентина Юріївна

(П.І.Б.)

Спеціальності:

061 «Журналістика»

(шифр і назва спеціальності)

ОПІ:

«Журналістика»

Миколаїв – 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМ	8
1.1 Історіографія дослідження і концепція журналістики травми.....	8
1.2 Етичні аспекти висвітлення травматичних подій.....	18
1.3 Психологічні аспекти сприйняття травматичних новин	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	39
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	41
2.1 Специфіка висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа.....	41
2.2 Практичні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій.....	46
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	52
РОЗДІЛ 3 ДОСВІД РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В КОНТЕКСТІ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ	55
3.1 Досвід роботи редакції Суспільне Миколаїв	55
3.2 Роль журналістики травми у формуванні суспільної думки.....	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	75
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Журналістика травми в умовах російсько-української війни є одним із найбільш актуальних та важливих напрямів сучасної журналістики. В умовах війни на території України перед журналістами постає складне завдання: необхідність оперативного та правдивого висвітлення подій війни з одночасним дотриманням етичних і психологічних аспектів роботи з травматичним контентом. Саме російсько-українська війна, що розпочалася у 2014 році й загострилася повномасштабним вторгненням у 2022 році, висвітлила нові виклики та потреби в журналістському середовищі, що вимагає глибшого наукового дослідження й переосмислення підходів до роботи з травматичною інформацією.

Журналістика травми є специфічною галуззю, яка стосується висвітлення подій, що можуть негативно впливати на психічний стан як аудиторії, так і самих журналістів. Особливістю цієї сфери є необхідність врахування психологічних та етичних факторів, оскільки травматичні події часто стосуються життєво важливих і глибоко особистих питань. Крім того, така журналістика впливає на формування громадської думки та суспільного настрою, сприяючи усвідомленню й оцінці масштабів наслідків війни. У цьому контексті російсько-український конфлікт виступає як важливий емпіричний приклад, що потребує аналізу та критичної оцінки з точки зору журналістики травми.

Актуальність дослідження журналістики травми зумовлена зростаючою потребою в етичному та чутливому висвітленні травматичних подій, які можуть мати серйозний вплив на суспільство. Журналісти, які працюють із такими темами, стикаються з викликами, пов'язаними не лише з передачею інформації, але й із психологічними наслідками для себе та своїх співрозмовників. Згідно з даними Dart Center for Journalism and Trauma, від 80 до 100% журналістів протягом своєї кар'єри стикаються з потенційно

травматичними ситуаціями [15]. Це підкреслює необхідність спеціалізованих знань і навичок у цій сфері.

Дослідження в галузі журналістики травми проводилися різними організаціями та науковцями. Дослідженням теми займалися Г. Різ, Д. Герман, К. Карут, Е. Егер, Г. Атлас, Д. Кантор, М. Воллін, М. Туей, М. Боєнік, Т. Вебер, українські журналісти О. Расулова, Т. Трощинська.

Зокрема, Dart Center, заснований у Колумбійському університеті, активно займається вивченням впливу травматичних подій на журналістів та розробкою навчальних програм для медійників [51, 37].

З самого початку своєї діяльності Dart Center досліджує вплив повідомлень про травматичні події на психоемоційний стан людей. У період з 1999 по 2002 рік експерти провели перше рецензоване дослідження з питань професійного психічного здоров'я репортерів та фотографів у редакціях США. Згодом, у 2004 році Dart Center створив постійний дослідницький вузол на факультеті психології Університету Талси в Оклахомі, США, залучивши старших науковців та аспірантів до різноманітних поточних проєктів [51].

Інститут Пойнтера також пропонує курси з журналістики травми, що свідчить про зростаючу популярність цієї теми в освітньому середовищі [51]. Хоча питання журналістики травми почали досліджувати ще в 70-80-х роках минулого століття, коли з'явилися перші концепції посттравматичного стресового розладу (ПТСР), сама галузь залишається відносно новою. Дослідження в цій сфері продовжують розвиватися, оскільки актуальність теми зростає в умовах глобальних криз, конфліктів та природних катастроф [17, 6].

Важливо зазначити, що журналістика травми не лише фокусується на висвітленні насильства та катастроф, але й враховує емоційний стан як журналістів, так і їхніх співрозмовників [16, 15].

Отже, актуальність дослідження журналістики травми обумовлена необхідністю створення безпечного простору для обговорення чутливих тем

та забезпечення психологічної підтримки як для журналістів, так і для тих, хто пережив травму.

Мета дослідження полягає у виявленні теоретичних та методологічних засад журналістики травми, а також особливостей висвітлення травматичних подій у контексті російсько-української війни. З огляду на це, в роботі розглядаються основні концепції журналістики травми, етичні та психологічні аспекти її реалізації, а також специфіка роботи журналістів в умовах війни. Досягнення цієї мети дозволить не лише поглибити розуміння журналістики травми, а й надати практичні рекомендації для журналістів, які працюють у зоні бойових дій або висвітлюють події, пов'язані з війною.

Для досягнення мети у роботі поставлені наступні **завдання дослідження**:

- проаналізувати розвиток концепції журналістики травми як окремого напрямку журналістської діяльності, зокрема з'ясувати, елементи, котрі формують її методологічну базу;
- дослідити етичні аспекти журналістики травми, особливо щодо дотримання етичних принципів у висвітленні подій, що можуть мати травматичний вплив на аудиторію;
- вивчити психологічний вплив травматичних новин на аудиторію та виробленні рекомендацій для журналістів щодо висвітлення таких подій з урахуванням емоційного стану читачів;
- з'ясувати специфіку висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа, що дозволить порівняти підходи до висвітлення конфлікту та особливості роботи українських журналістів у порівнянні з їхніми закордонними колегами;
- визначити практичні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій, а також ролі журналістики травми у формуванні суспільної думки в Україні під час війни.

Об'єктом дослідження є журналістика травми як окрема сфера журналістської діяльності, спрямована на висвітлення подій з травматичним контекстом, зокрема тих, що пов'язані з війною. Журналісти, які працюють у

цій сфері, мають забезпечувати баланс між об'єктивністю інформації, емоційною нейтральністю та емпатією до постраждалих. Особливість об'єкта дослідження полягає у відмінності журналістики травми від традиційної журналістики, оскільки вона включає інструменти психологічного впливу на аудиторію та вимагає від журналістів особливих знань і навичок у роботі з травматичними темами.

Предметом дослідження є особливості висвітлення травматичних подій у контексті російсько-української війни, а також етичні та психологічні аспекти діяльності журналістів у цьому процесі. Предмет дослідження передбачає розгляд не лише специфіки роботи з травматичними темами, а й аналізу впливу такої журналістики на суспільство. Зокрема, йдеться про вивчення ролі журналістів у формуванні громадської думки, спрямованої на осмислення та розуміння військового конфлікту. Також предметом є методи та підходи, які застосовуються у процесі висвітлення подій війни в Україні.

Методологічною основою дослідження є аналіз наукових праць у галузі журналістики, психології, а також етики масової комунікації. У роботі застосовуються методи порівняльного аналізу, системного підходу, а також якісного аналізу практичних кейсів висвітлення подій російсько-української війни в медіа. Особлива увага приділяється методологічному підходу до вивчення етичних аспектів журналістики травми, оскільки етика виступає важливим фактором у контексті травматичного контенту.

Апробація наукової теми дослідження – участь у XXVII Всеукраїнській щорічній науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» із тезами на тему «Етичні питання у роботі з травматичними темами». Менторство у тренінгах «Військова журналістика» від Інституту масової інформації та кризового медіацентру Школи Громадської журналістики для початківців та молоді, організованої платформою MyARt.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (79 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 71 сторінку.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет, методологію, наукову новизну, практичну значущість роботи та наведено її структуру.

Перший розділ – «Теоретичні засади журналістики травми» присвячений теоретичним засадам журналістики травми. У ньому розглянуто історіографію дослідження та концепцію журналістики травми, етичні аспекти висвітлення травматичних подій, а також психологічні особливості сприйняття травматичних новин.

Другий розділ – «Особливості журналістики травми в умовах російсько-української війни», аналізує особливості журналістики травми в умовах російсько-української війни. У ньому досліджено специфіку висвітлення цього конфлікту у світових та українських медіа, а також практичні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій.

Третій розділ – «Досвід роботи журналістів в контексті журналістики травми: регіональний аспект» зосереджується на досвіді роботи журналістів у контексті журналістики травми з регіональної перспективи. У ньому проаналізовано досвід редакції «Суспільне Миколаїв» та роль журналістики травми у формуванні суспільної думки.

У висновках узагальнено основні результати дослідження, підсумовано виконання поставлених завдань і сформульовано рекомендації щодо подальшого розвитку журналістики травми. Робота доповнена списком використаних джерел та літератури, а також додатками, які містять ілюстративні матеріали, що доповнюють основний текст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМ

1.1 Історіографія дослідження і концепція журналістики травми

Журналістика травми – це нова ніша в журналістиці, що виникла у відповідь на потребу адекватного висвітлення травматичних подій, які впливають на індивідів і суспільства. Це дослідження охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти роботи журналістів в умовах криз, конфліктів та катастроф. В даному розділі розглянуто основні етапи розвитку цієї галузі, ключових дослідників та їх внесок у формування сучасного розуміння журналістики травми.

Журналістика травми – це мультидисциплінарний підхід до роботи з людьми, які мають потенційно травматичний досвід, що змінив їхнє сприйняття світу, себе і довіру до людей. Це стосується не лише людей з діагнозами на кшталт ПТСР, депресивного чи тривожного розладу. Таке визначення поняття дає журналістка та дослідниця журналістики травми О. Расулова [17].

Журналістика травми – це спеціалізована область журналістики, яка зосереджується на висвітленні травматичних подій та їх впливу на людей. Вона охоплює не лише техніки написання, а й етичні аспекти роботи з людьми, які пережили травматичні події. Вона включає в себе розуміння концепцій, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та ретравматизація, і вимагає використання мови, яка не завдає додаткової шкоди жертвам. Вважає Г. Різ, старший радник Dart Center for Journalism & Trauma. Він зазначає, що журналісти повинні усвідомлювати не лише потреби тих, кого вони висвітлюють, а й власні емоційні реакції на травматичні події. Він підкреслює важливість самозахисту журналістів у процесі роботи з травмою [77].

Журналістика травми – «травма свідка», це поняття, яке описує стан, коли журналісти або інші спостерігачі переживають сильний стрес від спостереження за травматичними подіями. Важливість етичного підходу до

висвітлення втрат і горя. Таке поняття визначенню наводить викладачка кафедри міжнародної журналістики Київського столичного університету імені Бориса Грінченка К. Бут [36].

Перші згадки про травму в контексті журналістики можна знайти в роботах західних дослідників кінця ХХ століття, коли почали аналізувати репортажі про війни у В'єтнамі та на Балканах. Одним із перших, хто звернув увагу на цю тематику, був американський дослідник К. Салліван, чия праця «Reporting Trauma: The Impact of War on Journalists» [78] (1999) стала важливим внеском у розуміння впливу травматичних подій на журналістів. К.Салліван підкреслював, що журналісти, які висвітлюють конфлікти, можуть зазнавати психологічних травм, подібно до військових, і це потребує особливої уваги з боку медіа.

Іншим важливим дослідником є Л. Шерман, яка в своїй статті «Journalism and Trauma: A New Perspective» (2001) акцентувала на необхідності впровадження етичних стандартів у висвітленні травматичних подій. Вона зазначала, що журналісти повинні не лише інформувати про події, але й враховувати емоційний стан тих, хто пережив травму. Л. Шерман також підкреслила важливість підготовки журналістів до роботи в умовах конфлікту та надання їм психологічної підтримки.

Крім того, роботи таких дослідників, як Розанна М. Лонг і Джонатан Г. Браун, також внесли значний вклад у розвиток концепції журналістики травми. У своїй спільній праці «The Role of the Media in Trauma: A Review of the Literature» (2003) [75] вони проаналізували вплив медіа на сприйняття травматичних подій суспільством та зазначили, що відповідальне висвітлення може допомогти в процесі лікування та реабілітації постраждалих.

Перші спроби систематизувати знання про журналістику травми можна віднести до початку 2000-х років. Одним з перших дослідників у цій сфері був Д. Каплан, який у своїй книзі «Травма та медіа» (2003) акцентував увагу на впливі медіа на сприйняття травматичних подій. Він підкреслював, що

журналісти повинні бути свідомими наслідків своїх матеріалів для жертв травм.

У 2010-х роках тема журналістики травми отримала новий імпульс завдяки діяльності Dart Center for Journalism and Trauma, заснованого в 2001 році. Центр активно працює над навчанням журналістів, надаючи їм інструменти для роботи з травматичними історіями. У 2015 році Г. Різ, старший радник Dart Center, опублікував статтю, в якій виклав основні принципи роботи з жертвами травми, акцентуючи увагу на важливості етичного підходу та самозахисту журналістів [39].

Останнім часом в Україні активно розвивається журналістика травми в контексті війни та гуманітарних криз. У 2022 році Media Development Foundation запустила курс «Журналістика травми», який став важливим кроком у підготовці українських медійників до роботи в умовах війни. У рамках курсу учасники отримали знання про етичні аспекти висвітлення травматичних подій та методи підтримки себе під час роботи з такими темами [6].

Г. Різ є одним із провідних експертів у сфері журналістики травми. Його роботи акцентують увагу на важливості розуміння психологічних аспектів роботи з жертвами травми. Він підкреслює, що журналісти повинні не лише передавати інформацію, але й враховувати емоційний стан своїх співрозмовників [16, 6].

О. Расулова, українська журналістка і тренерка, також зробила значний внесок у розвиток цієї області журналістики. Її гайд з «Журналістики травми» став важливим ресурсом для медійників, які працюють в умовах війни. У ньому вона пропонує практичні поради щодо взаємодії з жертвами травм та етичних аспектів висвітлення таких історій [6].

Психотерапевтка Т. Конрад також активно долучилася до обговорення теми журналістики травми. Її дослідження стосуються психологічних наслідків для журналістів, які працюють з травматичними історіями, а також технік самозахисту під час виконання професійних обов'язків [6, 36].

Дослідження журналістики травми продемонструвало важливість етичного підходу до висвітлення травматичних подій. Ключові дослідники в цій галузі акцентують увагу на необхідності врахування психологічного стану як жертв, так і самих журналістів. Сучасні навчальні програми та гайди стають важливими інструментами для підготовки медійників до роботи в умовах криз.

Журналістика травми не лише покращує якість висвітлення складних тем, але й сприяє формуванню більш чутливого і відповідального медіапейзажу. В Україні цей напрямок продовжує розвиватися, адаптуючись до нових викликів та потреб суспільства в умовах війни і гуманітарної кризи.

Концепція журналістики травми та її розвиток у контексті російсько-української війни є важливою темою для дослідження, оскільки вона відображає не лише виклики, з якими стикаються журналісти в умовах конфлікту, а й зміни в підходах до висвітлення травматичних подій. Журналістика травми, як концепція, виникла внаслідок необхідності врахування психологічних наслідків війни для як журналістів, так і для їхніх аудиторій. Вона передбачає чутливий підхід до висвітлення травматичних подій, що включає врахування емоційного стану як жертв конфлікту, так і тих, хто їх висвітлює. К. Ворден, колишній президент Міжнародної федерації журналістів (IFJ) і автор у сфері етики журналістики травми, наголошує на важливості відповідального підходу під час висвітлення трагедій: «Це час скорботи для багатьох людей, і вони мають право робити це в приватності. Журналісти повинні залишатися чуйними до постраждалих, не забуваючи водночас про власне емоційне благополуччя під час роботи з такими історіями» [23].

Розвиток концепції журналістики травми пов'язаний із глибшими соціальними змінами, зокрема глобалізацією інформаційного простору, посиленням ролі медіа в суспільстві та усвідомленням психологічних наслідків травматичних подій.

Зі збільшенням обсягів інформації, що висвітлює трагічні події, та зростанням важливості аудіовізуальних медіа, ця тема набула нових значень. Глядачі та читачі дедалі частіше зіштовхуються із сильними емоційними тригерами, що викликають страх, співчуття або шок, і це ставить перед журналістами важливе питання: як повідомляти про трагедії, не поглиблюючи травми?

Г. Різ та Дарт-центр журналістики і травми виділяють кілька ключових етапів у розвитку журналістики травми [15]. На початковому етапі основна увага приділялася медіавпливу на аудиторію, зокрема аналізу того, як шокуючі новини можуть спровокувати у глядачів чи читачів посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У фокусі були репортажі з зон конфліктів, зокрема з Іраку та Афганістану, що спричинило підвищення інтересу до питань етичності, достовірності та балансу в репрезентації війни. Дослідники також почали вивчати, як змінилася роль журналіста в контексті емоційного навантаження, що виникає під час роботи в кризових умовах. Згодом акцент змістився на більш глибоке розуміння психологічних наслідків для самих журналістів, які постійно контактують із жертвами трагедій, працюють у зонах конфліктів або під час катастроф.

Дослідження, проведені Дарт-центром з журналістики та травми при Колумбійському університеті, свідчать про те, що журналісти в зоні конфлікту мають високий ризик виникнення психічних розладів, що потребує впровадження відповідних тренінгів і підтримки [39].

«Жоден репортаж не вартує життя журналіста» – такими словами починаються і закінчуються будь-які тренінги з безпеки Міжнародної федерації журналістів (МФЖ), українських творчих і професійних спілок, інших організацій, котрі мають величезний досвід підготовки журналістів до роботи у «гарячих точках». З точки зору особистої безпеки, твердження, що «робота журналіста – це лізти на рожен» застосовне до будь-якого виду журналістської діяльності. Тому оцінка ризиків є ключовим поняттям у журналістиці [14].

Важливим аспектом журналістики травми є її етичні принципи. З одного боку, журналіст повинен повідомляти правду, забезпечуючи об'єктивність і точність, з іншого – уникати сенсаційності та експлуатації людських страждань. Це передбачає ретельний підхід до інтерв'ю з жертвами трагедій, які часто перебувають у стані шоку чи емоційного виснаження. Дотримання принципів згоди, поваги до приватності та мінімізації шкоди стає основою роботи журналістів у таких ситуаціях. Проблема ускладнюється тим, що в умовах сучасної конкуренції медіа часто прагнуть залучити якомога більшу аудиторію, і це іноді змушує журналістів переступати етичні межі. Проте концепція журналістики травми закликає до переосмислення таких практик і пріоритезації людської гідності над сенсацією.

Н. Гуменюк, спільно із Джанін ді Джованні та командою The Reckoning Project документують воєнні злочини росіян. Наталія підкреслює, як важливо сповідувати чутливий до впливу травму підхід в інтерв'ю з вразливими джерелами – свідками та потерпілими. «Ці інтерв'ю дуже детальні: ми мусимо ставити запитання «як це було?», просити фото, разом їх розглядати, розпитувати про деталі дуже болісні для людей. Тому ти мусиш інакше ставитися до відповідальності й повинен розуміти, наскільки важливо уважно ставитися до людини та мати достатньо часу на ці розмови. Важлива оця абсолютна увага до людини й розуміння того, що це не просто синхрон. Ти буквально не маєш права подивитися в телефон під час цієї розмови, бо цим ти показуєш свою неуважність, ти не маєш права переплутати якусь деталь. Більше немає «просто синхронів», «просто коментарів», бо кожна наша взаємодія з людиною, яка щось пережила, може бути для неї надзвичайно складною та болісною. Ми маємо дуже добре усвідомлювати те, що робимо і навіщо. Для мене сьогодні це одне з найголовніших правил, все решта – побіжні деталі» [74].

Сучасний інформаційний простір, зокрема соціальні медіа, значно розширили можливості людей брати участь у створенні й розповсюдженні

новин. Це означає, що травматичний контент може швидко стати вірусним, часто без відповідного контексту чи пояснень. Наприклад, кадри військових злочинів або жертв насильства можуть викликати хвилю емоційного резонансу, але водночас сприяти дезінформації чи навіть вторинній травматизації. Журналісти, які працюють із такими матеріалами, повинні враховувати не лише етичні аспекти, але й довготривалі соціальні наслідки, які можуть виникати через некоректне висвітлення подій.

У контексті російсько-української війни концепція журналістики травми набуває особливого значення. Цей конфлікт супроводжується масовими воєнними злочинами, гуманітарною катастрофою та величезною кількістю особистих трагедій, які висвітлюються у світових медіа. Одна річ – висвітлювати насильство, що відбувається десь в іншій громаді чи навіть країні, і геть інша – коли ти проживаєш це насильство щодня.

Іноземні журналісти, які за редакційним завданням висвітлюють війну в Україні, мають можливість поїхати додому та знову відчувати себе в безпеці. А от українські журналісти позбавлені зони абсолютної безпеки. Навіть якщо немає прямого ризику обстрілів чи ракетних ударів, кожен в Україні щомиті живе в постійному спільному для всіх наративі – війні за виживання народу. У таких обставинах робота медіа набуває ще більшої актуальності. Інформація допомагає долати страх та об'єднувати громади.

Журналістика необхідна для того, щоб боротися з російською пропагандою та прокласти шлях до майбутніх відшкодувань через документування воєнних злочинів. Українські журналісти опинилися на передовій не лише фізично, але й морально, стаючи свідками подій, які часто виходять за межі людської уяви. «Висвітлення конфліктної ситуації взагалі ніколи не було однозначним завданням. Та головний принцип роботи журналіста – ставити питання з приводу того, що почув, шукати факти, які підтверджують або спростовують інформацію, – повинен залишатися непорушним» зазначає Найджел Бейкер, виконавчий директор Фонду Томсона [54].

Іноземні медіа також зіштовхнулися з викликами репрезентації цього конфлікту, адже багато аспектів війни мають глибокий історичний, культурний та політичний контекст. У цьому сенсі журналістика травми стає інструментом для розуміння того, як поєднати професійні стандарти з емоційною чутливістю до жертв конфлікту.

В умовах російсько-української війни журналісти стали свідками численних актів насильства, що призвело до значних психологічних травм. За даними Інституту масової інформації (ІМІ), з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було зафіксовано 617 злочинів проти журналістів та медіа [64]. Ці злочини включають викрадення, обстріли, юридичний тиск та кібератаки. Такі обставини створюють середовище, в якому журналісти не лише ризикують своїм життям, але й стикаються з емоційними та психологічними викликами, які можуть вплинути на їхню професійну діяльність.

Журналістика травми вимагає від медійників не лише технічних навичок у зборі та поданні інформації, але й розуміння психологічних аспектів травми. Це включає усвідомлення того, як інформація може вплинути на аудиторію, особливо на тих, хто пережив подібні травматичні події. У цьому контексті важливо враховувати етичні норми та принципи журналістської діяльності. «Наша місія полягає в тому, щоб повідомляти про жахіття війни точно і без упередженості. Ми завжди повинні питати себе, чи варта історія того, щоб ризикувати заради неї життям», – заявила відома журналістка «Сандей Таймс» М. Колвін у своїй промові в Лондоні у листопаді 2010 року. Марі загинула під час виконання професійних обов'язків 22 лютого 2012 року в місті Хомс, Сирія. Вона є однією з багатьох.

Справді, щороку число жертв серед репортерів зростає, причому не тільки в тих країнах, які перебувають у стані війни, але й по всьому світові. Ця тривожна тенденція має спонукати журналістів і редакції засобів масової інформації активно працювати в напрямку більшої безпеки. В Україні за

період війни загинули щонайменше 104 медійники, з яких 18 виконували свої професійні обов'язки під час конфлікту. Цей факт підкреслює необхідність розробки нових стандартів у висвітленні трагедій [20].

Серед іншого концепція журналістики травми охоплює аспекти самозбереження журналістів. «Немає нічого ганебного в почутті страху, і немає сенсу випробовувати свою долю. Зібрав матеріал – забирайся чимдалі» – зазначає Н. Бейкер [54]. В умовах постійної небезпеки та стресу важливо забезпечити психологічну підтримку медійникам. Багато організацій почали впроваджувати програми психологічної допомоги для журналістів, які працюють у зонах конфлікту. Це є важливим кроком для запобігання професійному вигоранню та розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед медійників.

У рамках російсько-української війни журналісти також стикаються з новими формами інформаційної агресії. Російська пропаганда активно використовує дезінформацію для дискредитації українських медіа та спотворення реальності конфлікту. Це створює додатковий тягар для українських журналістів, які повинні не лише висвітлювати події, але й боротися з дезінформацією. «Ми маємо бути дуже відповідальними. Журналістські стандарти, професійна етика виходять на перший план сьогодні, як ніколи. І порушення українськими журналістами в умовах війни усіх цих стандартів обертається тим, що це використовують російські спецслужби як інструменти для ПСГО», – висловилася голова Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення О. Герасим'юк. Загалом концепція журналістики травми в умовах російсько-української війни демонструє еволюцію підходів до висвітлення конфліктів. Вона акцентує увагу на необхідності чутливого ставлення до теми травми та психічного здоров'я як журналістів, так і їхніх аудиторій. В умовах війни важливо не лише інформувати про події, але й підтримувати тих, хто переживає ці трагедії. Журналісти повинні бути готовими адаптувати свої методи роботи відповідно до нових викликів і потреб суспільства [55].

Розвиток концепції журналістики травми у контексті російсько-української війни є складним і багатограним процесом, який досі триває, адже війна не закінчилась. Він вимагає від медійників глибокого розуміння не лише технічних аспектів своєї роботи, але й емоційних і психологічних наслідків конфлікту. Усім українцям час від часу доводиться бачити страшні фото й відео та стикатися з тривожною інформацією. Однак медіапрофесіонали отримують подвійну дозу цього контенту. У своїй роботі вони змушені читати, переглядати, слухати чимало болісної інформації, а в тих, хто збирає детальні свідчення в розслідуваннях воєнних злочинів, рівень навантаження ще вищий. Це підкреслює важливість етики в журналістиці та необхідність підтримки тих, хто працює на передовій інформаційної війни. «Українські медійники на власні очі бачили неймовірну кількість трагічних подій – загибель дітей, масові смерті людей, руйнування будинків та інфраструктури. Колеги також спілкуються з очевидцями, які розповідають про пережиті трагедії. Ніхто з нас не був готовий до війни, до такого емоційного навантаження, і це стало дуже серйозним випробуванням», – підкреслила перша секретар Національної спілки журналістів України Л. Куш [10].

Сьогодні важливим напрямом розвитку журналістики травми є впровадження освітніх програм і тренінгів для журналістів, які працюють у кризових умовах. Наприклад, міжнародні організації, такі як Дарт-центр, пропонують спеціалізовані курси, що допомагають репортерам усвідомити, як уникати емоційного вигорання, розуміти психологічні реакції своїх джерел і працювати відповідно до етичних стандартів. Водночас у країнах, що переживають тривалі конфлікти, таких як Україна, виникає потреба у локалізованих програмах, які враховують специфіку національного контексту. Це включає не лише підготовку журналістів, але й створення ресурсів для їхньої психологічної підтримки. «Журналістів визнали як одну з найбільш вразливих груп у психологічному сенсі. Медійники, навіть якщо вони безпосередньо не беруть участь у травмуючих подіях, постійно

стикаються з ними: вони їх бачать, вони їх документують. Ефект від будь-якого спостереження за травмою для організму практично такий самий, як від перебування у ній» – зазначає Н. Наливайко – психологиня, засновниця компанії IN-Person Corporate [10].

Вплив журналістики травми на журналіста, який працює із чутливими темами в умовах російсько-української війни, є складним і багатограним процесом. Журналісти повинні враховувати ризики для власного життя та здоров'я. Це вимагатиме від них високого рівня професіоналізму та чутливості при висвітленні травматичних подій.

У підсумку можна сказати, що журналістика травми є багатогранною концепцією, яка постійно розвивається, відповідаючи на виклики сучасного світу. Її значення важко переоцінити, адже вона не лише формує професійні стандарти роботи з травматичними темами, але й сприяє більшій емпатії та розумінню у суспільстві. У контексті російсько-української війни ця концепція стає особливо актуальною, вимагаючи від журналістів високого рівня професійності, етичності та психологічної стійкості. Саме через призму журналістики травми можна оцінити, як медіа можуть не лише інформувати, але й підтримувати суспільство у найважчі моменти його історії.

1.2 Етичні аспекти висвітлення травматичних подій

Велика увага приділяється тому яким чином журналісти та ЗМІ дотримуються своїх обов'язків викладених, зокрема, в Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) 1003 (1093) «Про етичні принципи журналістики». ПАРЄ зазначає, що крім законних прав і обов'язків, ЗМІ несуть моральну відповідальність перед громадянами і суспільством, та повинні застосовувати загальні етичні принципи» [14]. Питання дотримання стандартів етики та професійності гостро стає перед спільнотою під час будь-якого збройного конфлікту. Відповідь, яку для себе міжнародна журналістське товариство знайшло через сотні смертей і тисячі

каліцтв журналістів на війні – однозначна. Дотримуватися варто, в особливий час і в особливих умовах – особливо.

Етичні аспекти висвітлення травматичних подій є ключовою складовою концепції журналістики травми. Вони охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із професійними стандартами, моральними принципами та відповідальністю журналістів під час роботи з матеріалами, які відображають страждання, втрати та інші наслідки кризових ситуацій. «Будьте певні: ви ніколи не отримаєте завдань, які вразили б вас більше, ніж ті, що в зоні воєнного конфлікту, – розповідає Д. Халл, яка писала про війну в Іраку для San Jose Mercury News. – Будьте готові до розчарування від історій, які ви писатимете пізніше» [58].

Українські журналісти керуються кодексом етики. Це документ, що визначає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків. Кодекс ухвалений 24 квітня 2004 року на з'їзді журналістів – підписантів документу, а в останній редакції зі змінами – 4 жовтня 2013 року на з'їзді підписантів Кодексу. Документ затверджено 12 грудня 2013 року на пленумі Національної спілки журналістів України (НСЖУ) та раніше – рішенням Комітету Незалежної медіа-профспілки України (НМПУ). Кодекс містить 19 статей. Вони написані на основі прав і свобод людини, викладених у Загальній декларації прав людини, Всесвітній Хартії свободи преси ООН, Декларації принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації журналістів, Конституції України та чинного законодавства [28].

У контексті російсько-української війни етичні виклики для журналістів стають ще більш складними через масштаб трагедії, емоційний вплив подій на аудиторію та високий рівень суспільного інтересу до теми. Висвітлення таких подій вимагає не лише професійної майстерності, а й тонкого розуміння етичних меж, аби уникнути повторної травматизації постраждалих, зберегти людську гідність та водночас забезпечити інформування суспільства. «Жоден журналіст не зможе з'ясувати всю правду

повністю, але наполегливе прагнення підтвердити, перевірити та запитати є ключовим в журналістській етиці» – зазначає М. Вебстер, фахівець із стратегічних комунікацій Фонду Томсона [54]. Журналісти, які працюють у зонах бойових дій або висвітлюють наслідки війни, стикаються з численними викликами, пов'язаними з етикою, чутливістю та відповідальністю перед жертвами травматичних подій. Важливо усвідомлювати, що травма не лише впливає на людей, які її пережили, але й на тих, хто їх висвітлює. Тому етичні принципи повинні стати основою для роботи журналістів у таких умовах.

Однією з головних етичних проблем є баланс між правом суспільства на інформацію та необхідністю захисту приватності жертв. Журналісти, працюючи з травматичними темами, часто стикаються із ситуаціями, коли жертви або свідки подій перебувають у стані емоційного або фізичного шоку. Інтерв'ю з такими особами може бути надзвичайно важливим для створення повної картини подій, але водночас воно може поглиблювати їхню травму. Етичний підхід вимагає від журналіста враховувати стан респондента, уникати тиску та маніпуляцій, а також забезпечувати повну інформовану згоду на участь у матеріалі. Важливо розуміти, як брати інтерв'ю в людей, які пережили серйозні травми – поранених і понівечених солдатів, людей, які пережили полон, сімей загиблих або біженців. Адже про той досвід, який вони пережили, важко говорити. Часто журналісти є першими людьми, які розпитують, і першими, кому ці люди розкажуть свою історію.

Журналісти часто побоюються, що розмова про болісний досвід може викликати ретравматизацію людини. Однак багато експертів із психотравми вважають, що це поняття може скоріше заплутати, ніж допомогти прояснити ризики. Коли люди говорять про болючі події в минулому, вони з високою ймовірністю відчувають дистрес, що проявляється у втраті концентрації, підвищеній емоційності або заціпенінні та інших труднощах. Якщо журналісти працюють відповідально, цей дистрес буде тільки природним

побічним продуктом тих минулих (або нинішніх) подій, а не свіжою травмою.

Журналістка, медіаменеджерка та лауреатка премії Г. Гонгадзе, Т. Трощинська зазначає: «Ми не маємо розповідати історію іншої людини як нашу власну терапію. Історія іншої людини належить цій людині. І ми маємо відповідально та з повагою ставитися до цієї історії. Цей досвід може бути болючим, неусвідомленим, непропрацьованим, може ретравматизувати. Часто ми несемо відповідальність ще й за безпеку людини – залежно від того, про що або про кого розповідаємо. Здається, за останні два роки дуже багато з нас усвідомили, що не можна розповідати про болючий досвід просто заради охоплення, не можна акцентувати на тригерах тільки з думкою про мільйонні перегляди. Ми повинні розуміти, що після публікації нашому герою чи героїні жити далі. З цією історією і з тим, як ми її подали. Наші матеріали не живуть один день попри гігабайти контенту, який ми всі створюємо. Можливо, це один день для нас чи для аудиторії, але для нашого героя чи героїні ця історія може залишатися історією усього його чи її життя. Однак за понад два роки великої війни ми пройшли величезний шлях у темі чутливості й почали дбайливіше ставитися до своїх героїв» [48].

Комісія журналістської етики України підкреслює важливість обережності у висловлюваннях і запитаннях, що ставляться до постраждалих. Наприклад, під час спілкування з людьми, які втратили близьких внаслідок війни, журналісти повинні уникати недоречних запитань і проявляти емпатію. Клінічний психолог К. Бекер наголошує на потребі створення безпечного простору для розмови та надання можливості постраждалим самим обирати, якими фактами ділитися. Рекомендує не ставити багато запитань. Найкраще формулювати просто: «Розкажіть...» – це дозволить людині говорити. Не варто запитувати «як ви себе почували». Можна сформулювати інакше: «Якщо б ви могли повернутись в той день і пригадати, що тоді відчували...» Психолог наголошує, що журналіст має знайти слова, щоб описати те, що люди не можуть сказати. І тут важливо

розділити власні емоції і переживання від емоцій і переживань людей, про яких матеріал [28].

Експерти-психологи, які працюють із військовими та журналістами звертають увагу на такі аспекти: військових, які побували в бою, в обстрілі чи полоні, питання журналістів на кшталт: «А ви вбивали? І що ви відчували?» – виводили з рівноваги, їм доводилося величезними зусиллями волі стримуватися від агресії. Очевидно, що під час збройного конфлікту можливі такі ситуації, як вбивство. Але це не варто підкреслювати, намагаючись часто зробити з цього емоційно привабливу новину чи сюжет.

Журналістам треба бути свідомими того, що під час розмови можуть включитися їх особисті переживання, адже у кожного є своя особиста історія, і в ній є місце власним травмам, які можуть реактивізуватися під час роботи з постраждалими. Говорити з людьми, які пережили насилля, дуже складно. Здебільшого журналісти мають більший рівень стресу після інтерв'ювання таких людей, аніж коли працюють з важкими новинами в редакції.

Директор Дартівського центру журналістики і травми при Колумбійському університеті Б. Шапір зазначає: «У цілому інтерв'ю з травмованими людьми та подальше написання матеріалу є чи не найбільшим викликом для журналістів, тому в роботі над такими текстами треба бути вкрай уважними до почуттів героїв та обережними у висловлюваннях. Людей, які пережили стрес на тлі збройного конфлікту в Україні стає все більше. Кожен із них переживає свою особисту трагедію, що в загальному підсумку ризикує стати глобальним стресовим розладом для всього суспільства. Тож журналісти мають висвітлювати війну саме крізь призму людських історій» [18].

Крім того, важливо враховувати можливу негативну реакцію аудиторії на драматичні сцени скорботи.

Некоректне висвітлення травматичних подій, особливо з акцентом на шокуючі сцени або емоції, може призвести до психологічної травми у споживачів контенту. Це особливо стосується дітей, які можуть бути більш

вразливими до негативних впливів медіа [40, 50]. Відповідно до визначення травми, переживання подій, які сприймаються як фізично чи емоційно шкідливі, може мати довготривалі наслідки для психічного і соціального благополуччя особи [50].

Споживачі контенту можуть відчувати широкий спектр емоційних реакцій, таких як страх, гнів, смуток або сором. Ці реакції можуть варіюватися залежно від соціокультурного контексту та індивідуального досвіду [50]. Наприклад, колективний досвід травми може бути менш руйнівним у порівнянні з індивідуальною травмою, спричиненою навмисними діями інших осіб [50].

Некоректне представлення травматичних подій може сприяти формуванню негативних стереотипів про жертв. Використання терміну «жертва» замість «людина, яка пережила травму» може підсилити відчуття безпорадності і стигматизації [40]. Це може призвести до соціальної ізоляції та зниження підтримки з боку оточення.

Драматизація травматичних подій у медіа може також вплинути на суспільну свідомість щодо таких подій. Споживачі можуть почати сприймати світ як небезпечніше місце через часте висвітлення насильства або трагедій [50]. Це може призвести до збільшення тривожності в суспільстві та зниження загального рівня довіри між людьми.

Журналісти повинні дотримуватися етичних стандартів при висвітленні травматичних подій. Вони зобов'язані мінімізувати страждання жертв і їхніх родин, проявляти емпатію та повагу [40]. Важливо створити безпечний простір для спілкування з людьми, які пережили травму, і уникати тиску на них під час інтерв'ю [40, 43].

Некоректно представлений контент про травматичні події може мати серйозні негативні наслідки для споживачів. Від психологічної травми до соціальних упереджень – ці ефекти можуть суттєво вплинути на індивідуальне та колективне благополуччя. Етичний підхід до висвітлення

таких тем є критично важливим для запобігання додаткових страждань і підтримки психічного здоров'я суспільства в цілому.

Інша важлива складова етичних аспектів – це уникнення сенсаційності та надмірної емоційності у висвітленні травматичних подій. Сенсаційний підхід, який часто використовується для привернення уваги аудиторії, може спотворювати реальність, створювати стереотипи або навіть викликати вторинну травматизацію серед читачів чи глядачів. У контексті війни така практика може поглиблювати поляризацію в суспільстві, сприяти ненависті та посилювати психологічний стрес. Етичні стандарти журналістики травми передбачають уникнення перебільшення деталей насильства, використання графічних зображень лише тоді, коли це виправдано громадським інтересом, і акцентування на людському аспекті подій, а не на їх шокуючих елементах.

Питання етичності також пов'язане з використанням мови у висвітленні травматичних подій. Слова мають потужний вплив на формування уявлень про події, тому важливо, щоб журналісти дотримувалися чутливості у своїй лексиці.

Одним із ключових аспектів етики в журналістиці травми є уникнення терміну «жертва» на користь більш чутливого виразу «людина, яка пережила травму». Це допомагає зменшити стигматизацію постраждалих і підкреслити їхню людяність [40, 46]. Журналісти також повинні уникати маніпуляцій почуттями постраждалих і не тиснути на них щодо отримання інформації. Важливо пам'ятати про право людини на приватність і повагу до її переживань. Особливу увагу слід приділяти роботі з візуальними матеріалами. Фотографії та відео є потужними інструментами, які здатні передати емоційну силу подій, однак вони також несуть високий ризик порушення етичних норм. Використання зображень загиблих, поранених чи зруйнованих місць потребує ретельного зваження. Етичні стандарти вимагають забезпечення контексту для таких матеріалів, уникнення демонстрації зображень без згоди постраждалих або їхніх родичів та врахування культурних і соціальних особливостей аудиторії. У контексті

російсько-української війни це питання стає ще більш актуальним, оскільки візуальні матеріали часто використовуються як інструмент пропаганди чи дезінформації.

Ключовим елементом етичних аспектів є забезпечення емоційної підтримки та поваги до гідності постраждалих. Журналістика травми наголошує на важливості емпатії у висвітленні кризових подій. Журналісти повинні не лише задавати запитання, але й вміти слухати, надавати можливість респондентам висловлювати свої переживання без тиску чи осуду. Етична журналістика передбачає уникнення формулювань, які можуть викликати відчуття провини або повторного переживання травми. Наприклад, питання на кшталт «Що ви відчували у момент трагедії?» можуть бути надто болючими для респондента і повинні бути замінені на більш нейтральні або підтримуючі формулювання.

Розглядаючи етичні аспекти висвітлення травматичних подій, слід також враховувати вплив на самих журналістів. Робота з такими темами вимагає значних емоційних і психологічних зусиль, що часто призводить до професійного вигорання чи посттравматичних розладів. Журналістам варто піклуватися про свій емоційний стан до того, як травма порушить вашу здатність ясно мислити і добре виконувати свою роботу. Ви будете схильні посилювати емоційність своїх матеріалів, бо саме цього очікують від журналістики. «Я чесно думала, що травма є невід'ємною частиною виконання такої роботи, що немає якогось здорового способу... і якщо хочеш займатися цим, то доведеться стати нещасним, самотнім і травмованим», – розповідає Х. Аллам, яка 2005 року очолювала бюро Knight Ridder у Багдаді, а пізніше писала про Близький Схід для McClatchy News. «Я бачила досвід багатьох моїх колег у Багдаді. І подумала: я хочу зійти з цього потяга. Тепер я планую написати, як це зробити». Аллам зрозуміла, що є альтернатива, і шлях її досягнення – піклування журналістів про себе [58].

Журналіст Д. Мортенсон робить такий висновок: «Там будуть успіхи і невдачі. Я завжди буду думати про деякі речі, які там трапились. Я завжди

почуватимусь винним через деякі речі... Але що справді корисно – це побачити людей, які змогли пережити все це і зберегти пристрасть до своєї роботи, повірити в те, що вони роблять, і ризикувати знову» [58].

Організації, що займаються медіаосвітою, все частіше впроваджують тренінги з психологічної стійкості та методів роботи у кризових ситуаціях, які допомагають журналістам зберігати професійність і уникати емоційного виснаження.

Етичні аспекти висвітлення травматичних подій також включають відповідальність журналістів за довготривалі наслідки їхньої роботи. Інформація, яка поширюється медіа, має здатність формувати громадську думку, впливати на політичні рішення та навіть змінювати хід конфліктів. У цьому контексті журналісти несуть відповідальність за достовірність та неупередженість своїх матеріалів. Часто кажуть, що першою жертвою війни стає правда. Точні, неупереджені повідомлення ЗМІ, що передаються із зон конфліктів, служать основному інтересу суспільства: в теперішню інформаційну еру зображення і новини можуть мати вирішальний вплив на результат збройних конфліктів. Поширення недостовірної чи маніпулятивної інформації може не лише ввести аудиторію в оману, але й спричинити шкоду для постраждалих, поглиблюючи їхній стан травматизації. Це особливо важливо у висвітленні війни, де пропаганда та дезінформація є невід'ємними складовими інформаційного протистояння.

У контексті російсько-української війни етичні аспекти журналістики травми набувають особливої важливості. Масштаб трагедій, кількість жертв і глибокий вплив конфлікту на суспільство вимагають від журналістів надзвичайної обережності у своїй роботі. Наприклад, висвітлення воєнних злочинів повинно бути максимально точним і делікатним, аби не лише інформувати, але й сприяти правосуддю та справедливості. Журналісти мають враховувати, що їхні матеріали можуть бути використані як докази у міжнародних судах або як джерело історичної пам'яті для майбутніх

поколінь. У цьому контексті етика стає не лише професійним стандартом, але й моральним обов'язком.

Медіа можуть посилювати травматичний досвід людей через неправильне інтерпретування сказаного або повторне переживання травматичних образів [49]. Тому журналістам слід бути «травма-інформованими», тобто розуміти психологічні реакції на катастрофи та адаптувати свої методи роботи відповідно до цього розуміння [49]. Це включає формулювання запитань таким чином, щоб не викликати відчуття провини або повторне переживання травми.

BBC (Бі-Бі-Сі) в своїх редакційних настановах, а в Україні Суспільний мовник у своїх редакційних засадах, зазначають важливість отримання дозволу на проведення інтерв'ю з людьми, які пережили травму. При цьому журналісти не повинні чинити тиск на таких людей або турбувати їх численними дзвінками чи повідомленнями [40]. Також важливо не перебувати у приватному володінні постраждалих всупереч їхнім проханням про залишення їх у спокої.

Етичні аспекти висвітлення травматичних подій також включають необхідність забезпечення підтримки та подальшої комунікації з постраждалими після проведення інтерв'ю. Це може допомогти людям відчувати себе більш комфортно і безпечно під час спілкування з медіа. Журналісти повинні пам'ятати про свою відповідальність за наслідки своїх матеріалів і бути готовими до критики з боку аудиторії за можливе недбале висвітлення теми [49].

У контексті російсько-української війни етичні аспекти висвітлення травматичних подій стають ще більш актуальними через велику кількість людей, які зазнали втрат і страждань. Журналісти мають бути свідомими того, що кожна історія – це не просто новина, а людське горе. Тому важливо підходити до кожного інтерв'ю з максимальною обережністю та повагою.

Таким чином, етичні аспекти висвітлення травматичних подій в умовах російсько-української війни вимагають від журналістів високого рівня

професіоналізму та чутливості. Вони повинні враховувати не лише потреби своєї аудиторії в інформації, але й психологічний стан тих, хто пережив травму та свій власний стан у момент роботи із травматичною темою. Дотримуючись етичних норм і принципів, журналісти можуть не лише інформувати суспільство про події війни, але й підтримувати тих, хто страждає від її наслідків [49].

1.3 Психологічні аспекти сприйняття травматичних новин

Проблематика інформаційних травм є новою і недостатньо розробленою. Проте останнім часом вона набуває дедалі більшої популярності серед науковців у зв'язку з поширенням пропаганди та інших інформаційних технологій, спрямованих на досягнення певних політичних цілей. Серед різних типів інформаційних травм наразі найкраще вивчено травми, пов'язані із засобами масової інформації та комунікації (є навіть спеціальний термін – «медіатравма»). Серед досліджень на цю тему можна назвати роботи О. Браточкина (2015), О. Вознесенської (2017), Ю. Доброносової (2017), О. Зеленько (2017), К. Очеретяного (2016), О. Плетки (2017) [7].

Психіка людини є суб'єктивною за своєю природою, отже, вона дуже сприйнятлива щодо різних інформаційних впливів. Для неї інформація під час безпосереднього сприймання подій навколишнього світу і в разі обробки їх, наприклад, медіазасобами принципово не відрізняється [7].

Медіатравма – це травмування психіки через спостереження за подією по іншій бік екрану. Як говорилося вище, здатність психіки домальовувати подробиці в такому випадку відіграє тотально-саморуйнівну роль. На думку Л. Найдьонової людина може настільки залякати сама себе, що стає схильною до фобій і інших патологій сприйняття дійсності [38].

Військова психологія традиційно розрізняє фізіологічний і психологічний види стресу й зокрема, зазначає такі підвиди психологічного стресу, як емоційний та інформаційний, зазначає А. Караяні. До зазначеного

поняття «інформаційного стресу», як раптової новизни оточення, нестачі інформації, надлишку інформації, можна додати деструктивні інформаційні впливи медіа на особистість, що в останні роки знайшло своє відображення у галузі вітчизняної медіапсихології: «медіаінформаційний стрес», «медіатравма» (Череповська, 2016а; 2016b), (Naydonova, 2017). Наразі визначено три типи медіатравми: деструктивний вплив воєнної тематики накладається на первинну минулу травму, що призводить до її актуалізації у формі повторюваних переживань, неприємних спогадів (тип А); інформація про війну у ЗМІ провокує медіаінформаційний стрес як посилення тривожності, занепокоєння, інтенсивних переживань в родині, член якої в цей час знаходиться на війні (тип В); інформаційні деструктивні впливи про війну травмують людину, яка не має прямого відношення до війни на сході країни (тип С) (Naydonova, 2017) [35].

Важливою складовою є вивчення впливу медіа на суспільство, особливо в умовах війни. Висвітлення травматичних подій, таких як військові конфлікти, терористичні акти чи природні катастрофи, має значний емоційний вплив на аудиторію, формуючи як індивідуальні, так і колективні реакції. У контексті російсько-української війни ця тема набуває особливої актуальності через масштаб насильства, численні людські втрати та постійний медіаобіг травматичних сюжетів. Аналіз психологічних аспектів дозволяє зрозуміти, як саме люди реагують на травматичний контент, які чинники визначають рівень їхньої вразливості та як можна мінімізувати негативний вплив.

В умовах постійних військових дій та гуманітарних катастроф, які переживає Україна, журналісти стикаються з необхідністю не лише інформувати суспільство про події, але й враховувати, як ці новини впливають на психічний стан людей. Важливо розуміти, що сприйняття травматичних новин може викликати різноманітні емоційні реакції, які варіюються від стресу до глибокої травми.

Медіа-контент про війну в Україні відіграє і стотний вплив на психічне здоров'я, психоемоційний стан. Він характеризується постійністю (щоденно) та інтенсивністю. Крім того, медіа-контент формує узагальнене відображення та конструює нову реальність. Його важливість полягає у тому, що, попри різні досвіди переживання, водночас є необхідність у формуванні образу (образів), які відображають спільність переживання. Досвід жертви (потерпілого) від безпосереднього переживання насильства, ракетної атаки на власну оселю, життя в окупації – це один рівень переживання, а досвід спостереження за таким досвідом інших, зокрема співвітчизників – це інший досвід.

Одним із ключових елементів психологічного сприйняття травматичних новин є поняття емоційного резонансу. Г. Діденко в своїй роботі аналізує етапи дослідження травматичних подій у психології, зокрема, звертає увагу на вплив воєнних травм та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) на психічне здоров'я учасників конфліктів.

Не в кожного, хто пережив потенційно травматичну подію, розвивається ПТСР – дослідження в різних країнах показують 2-15% таких випадків. Але це не означає, що люди, у яких не розвинувся ПСТР або виникло посттравматичне зростання, не відчують наслідків. Тільки лікарі можуть діагностувати ПТСР розлад після закінчення потенційно травмуючої події – але якщо діагнозу немає, все одно потрібно звернути увагу на стан людини.

Г. Різ вважає, що вплив потенційно травмуючої події не слід розглядати лише тоді, коли вона призводить до розладу. Прогнозувати точний відсоток людей з ПТСР в Україні неможливо, він буде різнитися залежно від території. Але вплив потенційно травмуючих подій на людей все одно буде: «Багато людей матимуть сильні реакції, які не обов'язково призведуть до ПТСР, хоча в них можуть виникати схожі на нього симптоми. Люди можуть подумати, що з ними щось не так, хоча це лише зрозумілі нормальні реакції на жахливу ситуацію» [6].

За визначенням Н. Тарабриної, ПТСР – це затримана або продовжена реакція на стресову подію або ситуацію вкрай загрозливого чи катастрофічного змісту. Це здебільшого хронічна хвороба, яка порушує соціальне й побутове функціонування. Вияви ПТСР різняться залежно від ситуації. За статистикою, у 15-20 % учасників бойових дій можливий розвиток ПТСР [45].

Г. Шумков досліджує психологічні прояви, що виникають внаслідок участі у воєнних діях, акцентуючи увагу на важливості реабілітації та психологічної підготовки військових.

М. Аствацатуров, В. Бехтерев, С. Владичко, О. Леонтьев, О. Лурія, Д. Узнадзе – ці вчені також займалися вивченням психологічних проблем учасників воєнних дій, аналізуючи їхні емоційні реакції та наслідки травматичних переживань [9].

Емоційний резонанс виникає тоді, коли новини викликають сильні почуття, такі як страх, співчуття, гнів чи тривога. У ситуації війни аудиторія може переживати колективну травму, відчуваючи себе частиною ширшого співтовариства, яке страждає від наслідків конфлікту.

Термін «колективна травма» не має загальновизнаного визначення. Загалом, як відзначає професор Г. Хіршбергер, колективна травма вказує на «психологічні реакції на травмівну подію, яка впливає на все суспільство» [22]. Колективна травма не так стосується історичного факту чи події, як є колективною пам'яттю про жахливу подію, яка сталася з групою людей [22].

Колективна травма визначально стосується групи, але має й індивідуальний вплив. Як відзначає шведський клінічний психолог П. Келлерман, «Я особливо цікавлюся тим, як «колективна травма» дуже глибоко впливає на кожного. Вона навіть передається з покоління до покоління і стає частиною культурної ідентичності». П. Келлерман метафорично описує вплив подій: «Травма як тінь, яка присутня в душах людей, і ця тінь потрапляє в душі їхніх близьких» [33].

Історично в аспекті подій, які спричинили колективну травму, маємо приклад Другої світової війни, в якій Україна зазнала багато втрат, які замовчувалися. О. Довженко, до прикладу, доносив цю правду у художніх працях, кіно, щоденниках, зокрема в повісті «Україна в огні». Такою за аналогією є і теперішня повномасштабна війна як катастрофа, що пов'язана із загибеллю українців, можливою втратою свободи, незалежності держави, окупацією, полонем, фільтрацією та іншими засобами ведення війни росією.

Зображення руйнувань, людських втрат чи драматичних порятунків викликають глибокий емоційний відгук, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, це сприяє мобілізації суспільства для надання допомоги постраждалим або підтримки оборони країни. З іншого боку, надмірне занурення в такі новини може спричинити емоційне виснаження, відчуття безпорадності та апатії. Психологічні дослідження показують, що люди, які отримують інформацію про насильство або катастрофи, можуть відчувати так званий вторинний травматичний стрес.

Тоді ми можемо говорити про вторинну травму, тобто травму, яка виникла під впливом когось – або чого-небудь на психіку людини, викликаючи у неї емоційний відгук. В теорії психологічної травми також гідне місце займає поняття ретравматизації або ретравми. Ретравматизація виникає при спогадах, розповіданні про подію або при перегляді відео матеріалів про неї. Психіка сприймає ці процеси як «хронічну» травму, яка «не закінчується», і реагує звичним для себе способом. Якщо первинна травматизація відбувається з безпосередніми учасниками події, які пережили, з певними реакціями, загрозою життю або безпеці, то вторинна травматизація властива людям, які були свідками події, але самі в ній не брали участь або спостерігали подію з екранів телевізорів, моніторів. Їх реакції засновані не на реальній загрозі, а на уявленнях про неї. Тобто вторинна травматизація – це феномен проживання події, про яку є мозаїчна інформація і відсутні логічні ланки «домальовує» лімбічна система у вигляді фантазійних ілюзорних новоутворень, прийнятих свідомістю за справжні. Внутрішнє

промальовування події набагато яскравіше, страшніше ніж процес проживання самого події, адже подія закінчилася, а в ілюзіях може тривати скільки завгодно часу, обростаючи новими і новими подробицями, що руйнують психіку [38].

Дослідження, проведене на міжнародному рівні (N = 1066), вивчало фактори ризику, пов'язані з медіа-індукованим вторинним травматичним стресом. Це дослідження показало, що частота споживання новин і доступ до інформації через соціальні медіа збільшують ймовірність розвитку ВТС [72].

Ці дослідники та їх роботи підкреслюють важливість розуміння вторинного травматичного стресу в контексті сучасних медійних викликів і його впливу на психічне здоров'я суспільства.

Явище виникає внаслідок спостереження за стражданнями інших людей або через повторне переживання травматичних подій через медіа. Наприклад, при перегляді новин про військові злочини або руйнування в Україні, глядачі можуть відчувати сильний емоційний дискомфорт, навіть якщо вони самі не є безпосередніми свідками цих подій [50, 49].

Травма глядача, коли людина має в наявності лише вивіреним відрізок події з готовими інтерпретаціями і психіка «домальовує» на «презентований» ЗМІ епізод таку кількість інформації, яка докорінно змінює саму подію в уявленні людини. Сама назва вказує на основне джерело вторинного травмування – ЗМІ. Однак ця травма може стати результатом цілеспрямованого впливу на психіку людини не тільки ЗМІ, а й інтернет технологій, рекламних агентств, спеціально підготовлених пропагандистів, тобто тих, хто має певну мету і формує громадську думку під неї, використовуючи різні доречні для цього технології. Результатом такого впливу може бути колосальне руйнування психіки, коли фільтри критичності сприйняття інформації відключаються. У такому випадку можуть виявлятися відомі феномени сліпого фанатизму, «зомбі», так званого ватника, коли надана брехня не піддається сумніву, і психіка відсікає факти, що свідчать про іншу сторону події, тому що вони викликають хвилювання від

протиріччя з основною «розумовою» лінією особистості. Достовірність інформації про подію в такому випадку представлена в незначних кількостях лише для «присипання» пильності критичних фільтрів і в неї вкраплена «потрібна» інформація, що маскується під достовірну. Такого роду травмування трапляється при порушеннях громадського порядку, революційних ситуаціях, техногенних катастрофах, війнах і інших масштабних подіях, які спостерігаються і проживаються людиною. Участь людини-жертви в такому випадку пасивна, вона лише споживач інформації та своє відреагування вихлюпує на близьких, шукаючи в них ворогів. Такого роду травматизація може бути локальною, коли подія носить місцевий або родинний характер і глобальної, пов'язаної з історичними подіями [38].

Психологічний вплив травматичних новин значною мірою залежить від особистих характеристик глядачів, таких як рівень емпатії, попередній досвід травми чи психічний стан. Люди з високим рівнем емпатії частіше і сильніше реагують на трагічні сюжети, що може призводити до розвитку явища, відомого як «вторинна травматизація». Вторинна травматизація виникає, коли людина, яка безпосередньо не була учасником травматичних подій, відчуває ті самі симптоми, що й жертви: тривожність, безсоння, спогади чи відчуття загрози. Цей ефект особливо поширений серед аудиторії, яка регулярно споживає новини про війну, де зображуються сцени насильства та людських страждань.

Сприйняття травматичних новин залежить, зокрема від попереднього досвіду людини, її психічний стан та соціальне оточення. Люди з історією травм або тих, хто пережив подібні події в минулому, можуть бути більш чутливими до новин про насильство. У таких випадках інформація може викликати не лише емоційний дискомфорт, але й фізичні симптоми стресу, такі як головний біль або безсоння [16]. Це підкреслює важливість врахування індивідуальних особливостей сприйняття при висвітленні травматичних подій.

Крім того, медіа можуть відігравати роль у формуванні колективної пам'яті про травматичні події. Спосіб, яким журналісти представляють інформацію про війну та її наслідки, може вплинути на те, як суспільство сприймає ці події. Висвітлення трагедій може сприяти формуванню стереотипів та упереджень щодо певних груп людей або ситуацій. Наприклад, якщо медіа акцентують увагу на насильстві з боку однієї сторони конфлікту без врахування контексту чи причин цих дій, це може призвести до збільшення напруженості та ненависті в суспільстві [50, 16].

Ще одним важливим аспектом є вплив візуальних матеріалів на сприйняття травматичних новин. Фотографії та відео мають сильний емоційний заряд і здатні значно підсилити психологічний вплив контенту. Наприклад, зображення зруйнованих будинків, поранених дітей чи загиблих військових та цивільних залишають глибокий слід у свідомості глядачів, формуючи тривалі емоційні реакції. Психологічні дослідження свідчать, що візуальні матеріали запам'ятовуються краще, ніж текстова чи аудіальна інформація, і мають здатність викликати довготривалі асоціації. У цьому контексті важливим є етичне використання візуальних матеріалів, аби уникнути повторної травматизації аудиторії.

Соціальний контекст також впливає на сприйняття травматичних новин. У суспільствах, які переживають війну, травматичні сюжети можуть сприйматися як частина національної трагедії, що підсилює відчуття колективної ідентичності та солідарності. Наприклад, висвітлення героїчних вчинків військових або цивільних осіб у кризових ситуаціях сприяє піднесенню морального духу та зміцненню патріотизму. Однак постійна експозиція до негативних новин може також викликати «втому від співчуття», коли люди стають менш чутливими до страждань інших через емоційне перенасичення. Це явище небезпечне тим, що воно знижує рівень суспільної підтримки для тих, хто цього потребує, і може посилювати байдужість до гуманітарних катастроф.

Культурні та регіональні особливості також відіграють роль у психологічному сприйнятті травматичних новин. Наприклад, у суспільствах із високим рівнем соціальної згуртованості та релігійності люди можуть легше переносити емоційні труднощі завдяки спільним ритуалам, підтримці громади чи віри в вищу мету. У той же час, індивідуалістичні суспільства можуть демонструвати більшу схильність до емоційної ізоляції, що ускладнює подолання стресу. У контексті російсько-української війни ці фактори мають значення для розуміння того, як різні групи населення реагують на однакові новини та який вплив це має на їхнє психічне здоров'я.

Окремо варто зупинитися на феномені «перевантаження інформацією», який є типовим для сучасного медіапростору. Постійний потік новин, доступний через соціальні мережі, телебачення та інші джерела, створює ефект інформаційного перенасичення, що може посилювати тривожність і стрес. Люди, які споживають велику кількість новин про війну, часто відчують емоційне виснаження, особливо якщо вони не мають змоги впливати на ситуацію чи допомогти постраждалим. У таких випадках психологи рекомендують обмежувати час, витрачений на перегляд новин, та зосереджуватися на позитивних або конструктивних аспектах інформації.

Інформаційне перевантаження свідомості стає все більш поширеною проблемою суспільства і вчені говорять про це як про цілком реальну загрозу для здоров'я.

Стан перевантаження інформацією виникає, коли кількість інформації, що надходить, перевершує можливості її сприйняття і наша свідомість не здатна впоратися з таким інформаційним потоком. Коли інформації стає занадто багато, мозок вже не має змоги сприймати справжні знання, і настає перенасичення [24].

Емпатія є ще одним важливим аспектом сприйняття травматичних новин. Журналісти повинні прагнути не лише інформувати про факти, але й передавати людські історії та емоції постраждалих. Це може допомогти аудиторії краще зрозуміти масштаби трагедії та її вплив на життя людей.

Однак важливо дотримуватися балансу між чутливістю до переживань жертв і необхідністю повідомити правду про події. Неправильне або надмірно сенсаційне висвітлення може призвести до ретравматизації постраждалих і негативно вплинути на їхній психічний стан [49, 16].

Одним із методів зменшення негативного впливу травматичних новин є використання підходу, відомого як «журналістика рішень». Цей підхід зосереджується на висвітленні не лише проблем, але й способів їхнього вирішення, а також позитивних прикладів подолання труднощів. Наприклад, замість того щоб акцентувати увагу на жахливих деталях насильства чи смерті, журналісти можуть зосередитися на історіях виживання та відновлення [50]. Це не лише допоможе зменшити негативний вплив на психічний стан аудиторії, але й сприятиме формуванню більш позитивного сприйняття ситуації.

Важливу роль у зменшенні негативного впливу відіграють також освітні кампанії, спрямовані на розвиток медіаграмотності. Люди, які вміють критично оцінювати джерела інформації, розпізнавати маніпуляції та дезінформацію, менш схильні до емоційного впливу травматичних новин. У контексті війни це особливо важливо, оскільки інформаційні кампанії можуть бути спрямовані на деморалізацію населення чи поширення паніки. Освітні програми з медіаграмотності допомагають аудиторії не лише захистити себе від негативного впливу, але й краще розуміти реальний стан речей.

Важливо також розуміти роль соціальних мереж у поширенні травматичних новин. Соціальні медіа стали основним джерелом інформації для багатьох людей під час війни. Однак вони також можуть сприяти поширенню дезінформації та панічних настроїв. Люди часто діляться своїми емоціями та переживаннями в соціальних мережах після отримання травматичних новин, що може призвести до колективного стресу і тривоги [49]. Журналісти повинні бути обережними у своїй комунікації через ці

платформи і прагнути до точності та відповідальності у висвітленні інформації.

Психологічні аспекти сприйняття травматичних новин є багатограним явищем, що поєднує в собі індивідуальні, соціальні та культурні чинники. Розуміння цих аспектів є надзвичайно важливим для журналістів, які працюють у кризових умовах, оскільки це дозволяє створювати контент, що інформує, але не травмує. У контексті російсько-української війни це питання стає ще більш актуальним, адже від якості журналістської роботи залежить не лише поінформованість суспільства, але й його емоційне здоров'я та здатність протистояти викликам. Журналістика травми в умовах російсько-української війни потребує особливої уваги до психологічних аспектів сприйняття новин. Журналісти мають бути готовими враховувати емоційні реакції аудиторії і адаптувати свої методи роботи відповідно до цих потреб. Це дозволить не лише зберегти професійність у висвітленні трагічних подій, але й підтримати психічне здоров'я суспільства в умовах війни [50, 16].

Інформаційна травма є особливим видом індивідуальної чи колективної психічної травми, яка спричиняється переважно інформаційними чинниками. Серед наслідків і проявів, пов'язаних з інформаційною травматизацією, переважають сфери, пов'язані з інформацією. Це насамперед сприймання та опрацювання інформації, створення штучної реальності, спотворення картини світу, зміна світогляду та уявлень про дійсність. Можна стверджувати, що, на відміну від інших видів колективних травм, від інформаційної травматизації досі немає надійного психологічного захисту.

Причиною інформаційних травм найчастіше стає навмисне застосування інформаційної зброї – пропаганди, інформаційної агресії тощо. Проблеми інформаційних травм, пов'язаних з недоброякісною пропагандою, дуже важливі та актуальні для нашого суспільства, яке потерпає від гібридної війни, що триває на сході України [30]. Ці проблеми стануть ще актуальнішими згодом, після повернення окупованих українських територій

та у зв'язку з необхідністю їх дезінтоксикації від «інформаційного ураження». Інформаційно травматичними для психіки можуть бути різні чинники. Особливу силу при травматизації великих груп має не явна дезінформація чи брехня, і навіть не прихована дезінформація, а системна пропагандистська робота зі створення «паралельних реальностей», коли внаслідок штучного поєднання правди і неправди унеможливується сприймання реальної дійсності. Найбільш підступним і непередбачуваним серед чинників є «розщеплення» колективної психіки через «подвійні стандарти», адже тривале перебування в умовах тотальної соціальної несправедливості може призводити до колективного когнітивного дисонансу. Подібні наслідки спостерігаються і в разі тотальної заборони або замовчування важливої для соціуму інформації. Психологія інформаційних травм – дуже важлива тема соціальної та політичної психології, особливо коли йдеться про взаємодію і комунікацію між великими групами людей. Розуміння механізмів інформаційної травматизації не лише допоможе ефективно їх опрацювати, а й дасть змогу зрозуміти, як узагалі виникають колективні травми, які механізми їх міжпоколінної передачі, у чому причини їхньої живучості. Це дасть цінний матеріал для вироблення засобів соціального зцілення від травм, спричинених цими проблемами [7].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У рамках теоретичних засад журналістики травм, розглянуті в даному розділі, було проаналізовано три ключові підрозділи: історіографію дослідження та концепцію журналістики травми, етичні аспекти висвітлення травматичних подій, а також психологічні аспекти сприйняття травматичних новин. Кожен з цих аспектів має своє значення у формуванні цілісного розуміння журналістики травм, особливо в умовах російсько-української війни.

Історіографічний аналіз показав, що журналістика травми є відносно новим напрямком у медіа-дослідженнях, який виник у відповідь на потребу

етично та чутливо висвітлювати травматичні події. Концепція журналістики травми була сформована в контексті зростаючої усвідомленості про вплив медіа на психіку людей, які пережили катастрофи або насильство. У контексті українського суспільства, яке переживає війну, ця концепція стає особливо актуальною, оскільки вона дозволяє не лише інформувати громадськість про події, але й підтримувати психічне здоров'я тих, хто зазнав травми.

Етичні аспекти журналістики травм є критично важливими для забезпечення справедливого та чутливого висвітлення подій. У цьому підрозділі було підкреслено необхідність дотримання принципів етики в роботі журналістів, які висвітлюють травматичні події. Важливо не лише передавати факти, але й враховувати емоційний стан тих, хто постраждав. Журналісти повинні уникати експлуатації болю і страждань людей заради сенсаційності матеріалів. Натомість вони мають прагнути до створення безпечного простору для співрозмовників і забезпечувати їхню гідність.

Психологічні аспекти сприйняття травматичних новин також відіграють важливу роль у формуванні журналістики травм. Дослідження показують, що надмірне споживання травматичного контенту може призвести до вторинної травматизації не лише у постраждалих, але й у самих журналістів та аудиторії. В умовах війни в Україні це питання стає особливо актуальним: постійний потік новин про насильство і страждання може викликати у людей відчуття безпорадності та тривоги.

Отже, теоретичні засади журналістики травм в умовах російсько-української війни підкреслюють важливість етичного та психологічного підходів до висвітлення травматичних подій. Журналісти повинні усвідомлювати свою відповідальність за передачу інформації і вплив на психіку як постраждалих осіб, так і ширшої аудиторії. Успішна реалізація принципів журналістики травм може сприяти не лише підвищенню якості медіа-контенту, але й підтримці соціальної стабільності та психічного здоров'я суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1 Специфіка висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа

Висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа є унікальним прикладом журналістики в умовах глобального конфлікту, де зіштовхуються різні інформаційні підходи, культурні контексти та етичні стандарти. Ця війна не лише змінює медіапрактики, але й формує нові виклики для журналістів, які висвітлюють події на тлі інформаційної війни та масової дезінформації.

Специфіка висвітлення обумовлюється різницею між локальним і глобальним контекстом, між безпосередньою участю та зовнішнім спостереженням, між намаганням розкрити правду та уникнути маніпуляцій. В Україні, де війна триває з 2014 року, а з лютого 2022 року стала повномасштабною й особливо інтенсивною, журналістика травми стала невід'ємною частиною медійного ландшафту. У цьому контексті важливо розглянути, як українські та світові медіа висвітлюють події війни, які наративи домінують у їхній подачі та який вплив це має на сприйняття конфлікту.

Українські медіа мають глибоко персоналізований підхід до висвітлення війни, оскільки це не лише журналістська робота, але й частина національного досвіду. Війна впливає на всіх громадян, включаючи журналістів, які одночасно є її свідками, учасниками і трансляторами. Це зумовлює домінування таких жанрів, як репортаж, інтерв'ю, документальні історії, які намагаються передати реалії конфлікту через призму людських переживань. Українські журналісти зосереджуються на показі жертв війни, героїзму військових і цивільних, а також на зусиллях, спрямованих на подолання наслідків війни. Основний акцент робиться на відновленні справедливості, протидії агресору та мобілізації громадської підтримки.

Водночас, глобальні події у долях людей допомагають проговорювати колективну травму, якою завжди є війна. Авторка циклу статей про Голодомор на Ukraïner Валерія Діденко вважає, що «колективна травма – це складна річ для суспільства, яка впливає на те, як ми виховуємо своїх дітей, як ми поведимося самі, які норми і традиції, які звички з’являються у спілкуванні. Чому потрібно писати про це? Щоб дати людям можливість переосмислити, пережити травму і пропрацювати її. Якщо говорити на прикладі нашої війни, то ми як журналісти не можемо її оминати. Кількість історій не може фізично допомогти солдатам, але вона може допомогти створити суспільство, в яке вони повернуться і не будуть відчувати себе чужими» [61].

Водночас українські медіа стикаються з низкою викликів, серед яких цензура, самоцензура та необхідність дотримання національних інтересів, які не можуть впливати на стандарти журналістики у висвітленні подій. З огляду на загрозу пропаганди з боку росії, медіапростір України часто обмежує доступ до певних джерел інформації, що створює ризик викривлення картини реальності. Крім того, журналісти опиняються перед складним вибором: балансувати між об’єктивністю та патріотизмом, з одного боку, та між професійною етикою й вимогами військового часу, з іншого.

Світові медіа підходять до висвітлення російсько-української війни через призму глобального впливу конфлікту. Основна увага зосереджується на міжнародних наслідках, таких як економічна криза, загроза глобальній безпеці, порушення прав людини та потенційний вплив на геополітичний баланс. Для західних медіа типовим є акцент на аналітичних матеріалах, експертних оцінках і порівняннях із іншими конфліктами. Це дозволяє аудиторії зрозуміти складність ситуації, але інколи віддаляє її від гуманітарного виміру війни.

Згідно з дослідженням Інституту масової інформації (ІМІ), західні медіа значно впливають на формування громадської думки в Україні. Вони часто надають більш детальну інформацію про події на фронті та оцінки дій

українських військових та політичних лідерів. Наприклад, матеріали таких видань, як The Wall Street Journal, Bloomberg і The Washington Post, акцентують увагу на залежності України від міжнародної допомоги, що стає важливим аспектом у сприйнятті війни українцями [19]. Це свідчить про те, що західні медіа не лише інформують про події, але й формують певні наративи, які можуть впливати на внутрішню політику України.

Одним із ключових аспектів висвітлення війни є те, як різні медіа інтерпретують дії росії та України. Західні медіа часто підкреслюють жорстокість російської агресії та вказують на необхідність підтримки України з боку Заходу. Наприклад, CNN і The New York Times регулярно публікують матеріали про нові загрози з боку росії та критикують підготовку України до захисту [19]. Це може створювати враження про постійний тиск на Україну з боку агресора, що в свою чергу може сприяти формуванню солідарності серед міжнародної спільноти.

Водночас українські медіа також активно використовують інформацію з західних джерел для висвітлення війни. Наприклад, сайт «Цензор. НЕТ» часто посилається на матеріали Reuters і The Guardian, які допомагають деталізувати ситуацію на фронті і підкреслюють значення міжнародної підтримки [19]. Однак варто зазначити, що в українських медіа спостерігається тенденція до зменшення кількості публікацій про війну. Згідно з дослідженням ІМІ, у квітні 2024 року лише 30% новин були присвячені бойовим діям [27]. Це може свідчити про певну втомленість аудиторії від постійного висвітлення конфлікту або ж про зміну акцентів у редакційній політиці.

Крім того, специфіка висвітлення війни також пов'язана з використанням різних джерел інформації. Дослідження показують, що майже половина матеріалів про війну в українських онлайн-медіа посилаються на офіційні джерела [27]. Це свідчить про те, що журналісти прагнуть забезпечити достовірність інформації, однак це може обмежувати різноманітність представлених точок зору. У той же час західні джерела

становлять близько 13% матеріалів, що свідчить про їхню роль у формуванні зовнішнього контексту війни.

Західна журналістика має тенденцію до фокусування на геополітичному контексті, що часто затьмарює локальні аспекти конфлікту. Наприклад, хоча в новинах домінують теми агресії росії та підтримки України, гуманітарні аспекти, такі як життя переселенців чи наслідки для місцевих громад, висвітлюються менш докладно. Крім того, підходи до висвітлення варіюються залежно від країни: медіа США часто зосереджуються на глобальних наслідках війни, тоді як європейські видання приділяють більше уваги гуманітарним аспектам і впливу на Європу.

Інформаційна війна є однією з центральних характеристик висвітлення цього конфлікту. Російська пропаганда активно намагається впливати на міжнародну аудиторію, поширюючи дезінформацію, яка дискредитує Україну та виправдовує дії Кремля. У відповідь українські та західні медіа вдаються до контр наративів, які мають на меті розвінчати фейки та забезпечити достовірність інформації. Проте боротьба з дезінформацією є надзвичайно складною через масштабність пропагандистської кампанії та використання соціальних мереж для поширення фейків.

Одним із важливих аспектів є роль соціальних медіа у висвітленні війни. Платформи, такі як Twitter, Facebook і Telegram, стали ключовими каналами розповсюдження інформації, особливо у перші дні повномасштабного вторгнення. Соціальні медіа забезпечують швидкий доступ до новин і дозволяють поширювати свідчення очевидців, що сприяє розкриттю воєнних злочинів та порушень прав людини. Водночас вони створюють ризики для журналістів, пов'язані з перевіркою достовірності інформації, швидкістю реагування та можливістю поширення маніпуляцій.

Росія активно використовує як свої власні медіа-ресурси, так і західні видання для поширення антиукраїнських наративів [76]. Це створює додатковий виклик для журналістів, які повинні бути уважними до джерел інформації та перевіряти факти перед публікацією.

Специфіка висвітлення також включає мовні та культурні особливості. Українські медіа активно використовують рідну мову як інструмент зміцнення національної ідентичності та протидії русифікації. Це стає особливо помітним у висвітленні культурних ініціатив, спрямованих на підтримку української мови, мистецтва та історичної пам'яті. Водночас міжнародні медіа прагнуть адаптувати контент до своєї аудиторії, використовуючи універсальні наративи, які можуть бути зрозумілими незалежно від культурного контексту. Це часто призводить до спрощення ситуації, що обмежує глибоке розуміння конфлікту.

Окрему увагу слід приділити впливу журналістів на аудиторію. Війна в Україні змусила багатьох журналістів переглянути підходи до подачі матеріалів, зосереджуючись на емпатії, етиці та гуманності. Наприклад, висвітлення історій людей, які пережили обстріли чи втратили близьких, сприяє формуванню більшої підтримки України з боку міжнародної спільноти. Проте це також створює ризик «втоми від війни», коли аудиторія втрачає інтерес до теми через емоційне перенасичення та існує ризик ретравматизації постраждалих через надмірне акцентування на жахливих деталях трагедій.

Важливим є також питання гендерної перспективи. Українські журналістки активно беруть участь у висвітленні війни, зокрема, у репортажах із зони бойових дій, що раніше вважалося переважно чоловічою сферою. Це сприяє зміні стереотипів щодо ролі жінок у медіа та війні, а також додає нових аспектів до наративів, таких як проблеми переселенок, роль жінок у волонтерстві та їхній внесок у відновлення країни.

Відмінною рисою між світовими і українськими медіа у висвітленні російсько-української війни є і рівень підготовленості журналістів. Із початком повномасштабного вторгнення всі українські кореспонденти почали писати про перебіг та наслідки війни. В той час західні та європейські видання відряджають для роботи в зоні бойових дій та тилу,

вузькоспеціалізованих воєнкорів, із досвідом роботи у висвітленні конфліктів на територіях різних держав.

У підсумку, висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа демонструє складний і багатогранний процес, у якому переплітаються професійні, етичні та культурні аспекти. Цей конфлікт став викликом для журналістів усього світу, змусивши їх переосмислити роль медіа в умовах глобальної кризи. Для українських журналістів ця війна є не лише темою роботи, але й питанням виживання, відновлення справедливості та боротьби за майбутнє. Світові медіа, у свою чергу, стикаються із завданням не лише розповідати про війну, але й формувати глобальну підтримку для України, водночас зберігаючи об'єктивність і глибину аналізу. Журналісти повинні враховувати не лише факти подій, але й їхній емоційний вплив на аудиторію. В умовах постійного конфлікту важливо підтримувати баланс між інформуванням і чутливістю до переживань людей. Це дозволить не лише забезпечити достовірність інформації, але й сприяти формуванню більш гуманного підходу до висвітлення травматичних подій.

Дослідивши питання, можна стверджувати, що журналістика травми в умовах російсько-української війни потребує особливої уваги до специфіки висвітлення конфлікту як з боку світових, так і українських медіа. Розуміння цих аспектів допоможе не лише покращити якість журналістики, але й сприяти більш ефективному інформуванню суспільства про наслідки війни та її гуманітарну складову.

2.2 Практичні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій

Робота журналістів у зоні бойових дій є одним із найскладніших та найнебезпечніших аспектів професійної діяльності, яка вимагає високого рівня професійної підготовки, дотримання етичних норм і фізичної витримки. В умовах російсько-української війни ця діяльність набуває особливого значення, оскільки медійне висвітлення конфлікту впливає на суспільну думку, міжнародну підтримку та документування порушень

міжнародного права. Практичні аспекти роботи журналістів у таких умовах охоплюють підготовку до роботи в зоні бойових дій, безпеку, етичні виклики, взаємодію з військовими, а також використання сучасних технологій для збору й передачі інформації. В умовах активних бойових дій журналісти повинні забезпечити точність і достовірність інформації, зберігаючи при цьому чутливість до переживань постраждалих.

«Журналісти – цивільні особи, і користуються вони захистом тільки доти, доки залишаються цивільними особами. Оскільки журналіст – сторонній спостерігач, а не учасник бойових дій, то він не має права будь-яким чином брати участь у військових діях, носити зброю, несанкціоновано перебувати біля важливих військових об'єктів» – зауважує доктор юридичних наук І. Копотун [5].

Вперше статус журналіста на війні було визначено Гаазькою конвенцією 1907 року «Про закони і звичаї сухопутної війни» [70].

У ст. 13 додатку до конвенції зазначено: «Особи, які супроводжують армію, але прямо не належать до неї, такі як кореспонденти газет і репортери, маркітанти та постачальники, які потрапляють до рук ворога і він вважає за доцільне затримати їх, користуються правами військовополонених за умови, що вони мають при собі посвідчення від військового керівництва тієї армії, яку вони супроводжували». Права і обов'язки журналістів у зоні збройного конфлікту визначають і Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року. А також Додаткові протоколи до них 1977 року (Женевське право), резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Щодо деталей, Гаазьке право регулює правила і звичаї ведення війни, встановлюючи обмеження на використання зброї. У свою чергу, Женевське право містить норми, що забезпечують захист осіб, які опинилися в зоні конфлікту. Однак цивільні особи, поранені та військовополонені не є учасниками цього процесу [3].

Стаття 15 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналістів» та стаття 25 Закону

України «Про інформацію» містять однакову норму, що надає право засобу масової інформації відряджати журналістів «у місця збройних конфліктів, вчинення терористичних актів, ліквідації небезпечних злочинних груп» та визначають обов'язки журналістів щодо користування отриманою там інформацією. При цьому вся відповідальність за відряджених журналістів покладається на засоби масової інформації, що їх відряджають [41, 42]. Важливо також дотримуватись умов акредитації та співпрацювати з військовими для забезпечення власної безпеки та безпеки військовослужбовців, бойових позицій тощо.

Одним із ключових елементів підготовки журналіста до роботи у зоні конфлікту є тренінги з безпеки, зокрема з надання першої медичної допомоги, орієнтації на місцевості, поведінки під час обстрілів та мінної небезпеки. Такі тренінги часто організовуються міжнародними організаціями, наприклад, Комітетом захисту журналістів (CPJ) або Репортерами без кордонів (RSF). У контексті російсько-української війни особливо важливим стало знання специфіки місцевої ситуації, включаючи розуміння ліній фронту, тактики військових дій та потенційних ризиків, таких як використання касетних боєприпасів, артилерійських обстрілів, дронів. Журналісти повинні також володіти навичками роботи із захисним спорядженням, включаючи бронежилети та шоломи, які є обов'язковими у зонах підвищеної небезпеки, забезпечити яким воєнкором зобов'язана редакція.

Безпека журналістів є головним пріоритетом у зоні бойових дій. У багатьох випадках військові конфлікти характеризуються хаотичністю та непередбачуваністю, що збільшує ризик для працівників медіа. За даними Інституту масової інформації, з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну загинуло щонайменше 105 медійників, з яких 18 виконували свої професійні обов'язки під час бойових дій [64]. Це свідчить про високий рівень небезпеки, з яким стикаються журналісти на передовій. Тому важливою складовою їхньої роботи є дотримання заходів безпеки.

Журналісти повинні бути навченими основам виживання в умовах бойових дій, знати, як діяти в разі обстрілу або інших небезпечних ситуацій. Це включає в себе не лише фізичну підготовку, але й психологічну готовність до стресових ситуацій.

«З точки зору особистої безпеки, твердження, що «робота журналіста – це лізти на рожен» застосовне до будь-якого виду журналістської діяльності. Тому оцінка ризиків є ключовим поняттям у журналістиці, з урахуванням того, що ніякий репортаж не вартує життя журналіста», – Й. Фоуда (Yosri Fouda), «Аль-Джазіра» [3].

Етичні виклики роботи у зоні бойових дій включають питання достовірності інформації, поваги до жертв та уникнення сенсаціоналізму. Журналісти стикаються з дилемами, коли потрібно балансувати між правом громадськості на інформацію та необхідністю зберігати конфіденційність чи уникати завдання додаткового болю постраждалим. Наприклад, висвітлення жертв обстрілів або воєнних злочинів потребує чутливого підходу, який включає отримання згоди на публікацію фотографій чи відео, а також уникнення надмірного акценту на кривавих деталях. З іншого боку, журналісти повинні запобігати поширенню неправдивої інформації, яка може бути використана як інструмент пропаганди або маніпуляції. Під час інтерв'ю з людьми, які пережили травму, важливо уникати запитань, що можуть викликати повторне переживання травми або порушити їхню приватність. Неправильне формулювання запитань може призвести до погіршення психоемоційного стану свідків [49]. Журналісти повинні бути "травма-інформованими", тобто розуміти психологічні наслідки травматичних подій і адаптувати свої методи роботи відповідно до цього.

Взаємодія журналістів із військовими є ще одним важливим аспектом. У зоні бойових дій журналісти часто працюють у супроводі військових або за їхньої підтримки, що може створювати як переваги, так і обмеження. З одного боку, військові можуть забезпечувати доступ до важливих локацій, захист та оперативну інформацію. З іншого боку, журналісти можуть

стикатися із цензурою чи спробами маніпулювати інформацією з боку військових, які прагнуть контролювати наратив про бойові дії. У таких ситуаціях важливо дотримуватися принципів незалежності та об'єктивності, водночас забезпечуючи свою безпеку. Журналісти повинні залишатися незалежними та об'єктивними у своїй роботі, навіть якщо вони отримують інформацію від військових.

Технологічні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій включають використання дронів, супутникового зв'язку, мобільних додатків для навігації та комунікації. Дрони, наприклад, стали важливим інструментом для збору візуальної інформації з небезпечних територій, а також для документування руйнувань чи воєнних злочинів. Проте їхнє використання вимагає спеціальних навичок та врахування ризиків, пов'язаних із можливим перехопленням або ураженням, а на практиці використання дронів журналістами, у зонах наближених до лінії фронту, заборонено у 95% випадків. Супутниковий зв'язок є важливим для передачі матеріалів із зони конфлікту, особливо у випадках, коли інші канали комунікації недоступні. Крім того, журналісти використовують захищені додатки для комунікації, такі як Signal чи WhatsApp, які дозволяють зберігати конфіденційність джерел і уникати перехоплення повідомлень. Проте технології також створюють нові виклики. Умови безпеки можуть бути порушені через кібератаки або витіки інформації. Журналісти повинні бути обережними у використанні електронних пристроїв і дбати про конфіденційність своїх джерел.

Практичні аспекти роботи журналістів включають документування воєнних злочинів і порушень прав людини. Російсько-українська війна стала прикладом того, як журналісти можуть відігравати ключову роль у зборі доказів, які можуть бути використані у міжнародних судах. Це вимагає не лише професійних навичок, але й розуміння юридичних аспектів, зокрема вимог до доказової бази та методів фіксації подій. У таких випадках журналісти часто співпрацюють із правозахисними організаціями,

адвокатами чи міжнародними спостерігачами, що допомагає забезпечити достовірність і легітимність зібраної інформації.

Журналістка Радіо Свобода Ю. Лаврук зазначає, що українські журналісти активно беруть участь у розслідуванні воєнних злочинів, документуючи свідчення катувань і вбивств цивільних осіб під час війни. Вона підкреслює, що журналісти почали збирати інформацію про злочини з моменту повномасштабного вторгнення росії [4].

«Ми отримали список із 31-єю дитиною. Це був список, який включав одну дитину, яку М. Львова-Белова (Уповноважена при Президентові російської Федерації з прав дитини – ред.) взяла під опіку. Вона часто згадувала про цих дітей із Маріуполя, заявляючи, що вивезла їх до росії, щоб вони відпочили і подихали повітрям», – зазначила Олеся Біда, журналістка-розслідувачка, авторка документального проєкту про викрадення росіянами українських дітей з окупованого Маріуполя. Це й же документ ліг в основу іншого журналістського розслідування авторства журналістів Радіо Свобода [4].

В умовах російсько-української війни важливим є також висвітлення гуманітарних аспектів конфлікту, таких як життя переселенців, робота волонтерів чи відновлення зруйнованих територій. Це дозволяє не лише показати масштаб трагедії, але й привернути увагу до зусиль, спрямованих на подолання її наслідків. Журналісти, які працюють у цих темах, мають демонструвати чутливість до ситуації героїв своїх матеріалів, зокрема уникаючи стереотипізації чи упередженості.

Журналісти також мають відповідальність за те, як їхня робота впливає на суспільство. Висвітлення війни може формувати громадську думку та впливати на політичні рішення. Тому важливо забезпечити баланс між правдою про події та чутливістю до переживань людей. Неправильне або надмірно сенсаційне висвітлення може призвести до ретравматизації постраждалих і негативно вплинути на їхній психічний стан.

«Жоден текст, сюжет чи подкаст не вартий того, щоби образити або змусити відповідати на небажане питання людину із вразливої групи. Однак пам'ятаємо: почуте може вас приголомшити. І ви можете не бути до цього готовими. Це нормально. Ми можемо готуватися до інтерв'ю годинами, але не можемо підготувати себе до того, що почуємо. І якщо ви дуже емпатуйте людям – задумайтесь, чи потрібні вам інтерв'ю, після яких не вдається заснути без спеціальних пігулок» – вважає журналістка О. Беца [52].

Крім того, важливим аспектом є підтримка психологічного здоров'я журналістів. Робота в умовах бойових дій може призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем. Тому організації медіа повинні забезпечувати своїм працівникам доступ до психологічної підтримки та ресурсів для відновлення після стресових ситуацій. Це може включати як індивідуальні консультації з психологами, так і групові тренінги на тему управління стресом.

У підсумку, робота журналістів у зоні бойових дій є надзвичайно складною та багатогранною. Вона вимагає високого рівня професіоналізму, фізичної та психологічної стійкості, а також чіткого дотримання етичних і правових норм. У контексті російсько-української війни ці виклики стають особливо актуальними, адже журналісти не лише висвітлюють події, але й відіграють ключову роль у формуванні нарративу про конфлікт, документуванні його наслідків та мобілізації підтримки на міжнародному рівні. Незважаючи на ризики, їхня робота є невід'ємною частиною боротьби за правду та справедливість у сучасному світі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У контексті висвітлення російсько-української війни у світових та українських медіа, важливо зазначити, що журналістика травми стала невід'ємною частиною інформаційного дискурсу. З одного боку, журналісти стикаються з необхідністю донести до аудиторії реалії війни, зокрема через документування воєнних злочинів і порушень прав людини. З іншого боку,

вони повинні враховувати етичні аспекти своєї діяльності, оскільки висвітлення травматичних подій може мати серйозний вплив на психіку як журналістів, так і їхніх аудиторій. Дослідження показують, що російсько-українська війна стала каталізатором для переосмислення ролі журналістів у суспільстві та їхньої відповідальності за точність і об'єктивність інформації, яку вони надають.

Практичні аспекти роботи журналістів у зоні бойових дій виявляють численні виклики, пов'язані з безпекою та правовими нормами. Журналісти повинні бути готовими до ризиків, пов'язаних із їхньою професійною діяльністю, включаючи загрози фізичної безпеки та психологічного здоров'я. Співпраця з правозахисними організаціями та міжнародними спостерігачами є важливим елементом для забезпечення достовірності зібраної інформації та підтвердження фактів про воєнні злочини. Це підкреслює необхідність формування чітких стандартів і протоколів для документування подій у конфліктних зонах.

Важливим аспектом є адаптація медіа до нових умов роботи. Українські ЗМІ продемонстрували гнучкість і стійкість у своїй діяльності, незважаючи на значні економічні труднощі та ризики для життя журналістів. Багато редакцій працюють без відпусток і шукають нові формати висвітлення війни, щоб підтримувати інтерес аудиторії та забезпечувати актуальність інформації.

Журналістика травми в умовах російсько-української війни вимагає від журналістів не лише професійних навичок, але й глибокого розуміння юридичних аспектів документування воєнних злочинів. Це підкреслює важливість постійного навчання та розвитку професійних стандартів у сфері військової журналістики, що дозволить ефективно реагувати на виклики сучасності та забезпечити захист прав людини в умовах конфлікту.

Отже, дослідження особливостей журналістики травми в умовах російсько-української війни відкриває нові горизонти для подальших

наукових розробок і практичних рекомендацій щодо роботи медіа в кризових ситуаціях.

РОЗДІЛ 3 ДОСВІД РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ В КОНТЕКСТІ ЖУРНАЛІСТИКИ ТРАВМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

3.1 Досвід роботи редакції Суспільне Миколаїв

Журналістика травми, як специфічний підхід до висвітлення подій, пов'язаних із кризами, катастрофами та конфліктами, є особливо актуальною в умовах російсько-української війни. Редакція Суспільне Миколаїв стала яскравим прикладом адаптації принципів журналістики травми до потреб регіону, що зазнав значних втрат і руйнувань. Досвід діяльності цієї редакції дозволяє висвітлити як особливості застосування теоретичних підходів, так і виклики, які виникають у процесі роботи з травматичними темами.

Варто зазначити, що у своїй роботі журналісти Суспільне Миколаїв керуються та спираються на Кодекс поведінки та етики НСТУ (Національної суспільної телерадіокомпанії), частиною якого і є видання.

Зокрема, керуючись пунктами 2.1 і 2.2 кодексу, автори матеріалів Суспільне Миколаїв:

- поважають і сприяють захисту прав людини відповідно до Конституції України, міжнародних стандартів, встановлених Загальною декларацією прав людини, конвенціями Міжнародної організації праці (конвенції № 29, 87, 98, 100, 105, 111, 138, 182) та іншими міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України;
- дотримуються принципу рівності прав людини, її свобод та гарантій у ставленні до кожного;
- не допускають дискримінації у будь-яких формах та проявах;
- не допускають утисків свободи слова, думки та вираження поглядів [29].

Однією з ключових характеристик журналістики травми є зосередженість на людських історіях, які допомагають краще зрозуміти масштаб і наслідки конфлікту. У роботі Суспільне Миколаїв це виявляється

через створення матеріалів, які розповідають про постраждалих громадян внаслідок обстрілів населених пунктів, житлових секторів, інфраструктури, роботу рятувальників та медиків. Історії та репортажі про військовослужбовців Сил оборони України, добровольців, сім'ї військовополонених, зниклих безвісти. Матеріали-присвяти про загиблих захисників. Репортажі з місць атак.

Наприклад, репортажі про повернення місцевих жителів до зруйнованих, в ході бойових дій, населених пунктів, відновлення будинків, розмінування полів, налагодження інфраструктури акцентують увагу на їхніх емоціях, переживаннях і прагненнях до відновлення нормального життя. Це відповідає основному принципу журналістики травми – не зосереджуватися виключно на трагедії, а демонструвати людську стійкість та адаптивність.

22 грудня 2022 року, через місяць після відступу російських військ з території Широківської громади Баштанського району Миколаївської області, був підготовлений та опублікований матеріал, що фіксує діалог журналіста з місцевими мешканцями села Широке. Цей матеріал є важливим свідченням переживань цивільного населення під час збройного конфлікту.

У процесі інтерв'ю одна з жінок, яка була опитаною, емоційно ділиться своїм досвідом, пережитим під час наступу російської армії та обстрілів. Її свідчення відображають не лише особисті переживання, але й колективний біль громади, що зазнала значних втрат і травм. Незважаючи на сильне емоційне забарвлення своєї розповіді, жінка погоджується на спілкування та надає дозвіл на публікацію своєї історії в медіа.

Емоційна відкритість респондентки є важливим елементом у висвітленні наслідків війни. Вона демонструє глибину переживань та страждань, які зазнали люди внаслідок військових дій. Такі свідчення мають велике значення для документування історії конфлікту та формування суспільної пам'яті про жертви війни.

Таким чином, матеріал, підготовлений журналістом Суспільного Миколаїв, не лише фіксує особисту трагедію однієї жінки, але й слугує

важливим джерелом інформації про переживання цивільного населення під час війни. Це підкреслює необхідність гуманізації висвітлення конфліктів і важливість врахування емоційних аспектів у журналістській практиці (Додаток А, Б) [53].

Журналістка звертається за офіційним коментарем до представника селищної ради, що дає змогу доповнити емоційні інтерв'ю місцевих мешканців статистичними даними про наслідки бойових дій на території громади. Такий підхід забезпечує збалансованість матеріалу, дозволяючи йому відповідати професійним журналістським стандартам, поєднуючи емоційний аспект із фактологічною обґрунтованістю. Крім того, матеріал відображає настрої місцевого населення: з одного боку, розпач через втрату та руйнування майна, а з іншого – рішучість повернутися до своїх домівок і розпочати їх відновлення. Для аудиторії такий контент може стати джерелом мотивації, демонструючи приклади людської стійкості та здатності до адаптації в умовах кризи.

На думку дослідника Олександра Копиленка, «медіа повинні фокусуватися на реальних потребах постраждалих громад, адже це допомагає формувати активну громадську позицію та залучати ресурси для відновлення» [11]. Таким чином, журналістика може стати каталізатором для дій з боку держави та міжнародних організацій, які можуть надати фінансову або технічну допомогу.

Як зазначає експертка з питань медіа Олена Бондаренко, «прозорість у висвітленні процесів відновлення є важливою для зміцнення довіри між громадянами та державою» [79]. Коли люди бачать реальні результати роботи уряду в сфері відновлення, це може зменшити соціальну напругу і поліпшити загальний емоційний стан суспільства.

Важливим аспектом є також те, що висвітлення теми відновлення інфраструктури може позитивно вплинути на моральний дух населення. Інформація про успішні проекти відновлення та позитивні зміни в житті постраждалих громад може стати джерелом надії для людей.

Журналісти Суспільного Миколаїв працюють у надзвичайно складних умовах, прибуваючи на місця обстрілів серед перших, часто раніше ніж представники правоохоронних органів. У процесі фіксації подій кореспондентам доводиться проводити інтерв'ю з постраждалими, які перебувають у емоційно напруженому стані. В таких ситуаціях важливо уникнути додаткового стресу для людей, пояснюючи їм мету журналістської діяльності та важливість висвітлення злочинів, скоєних проти цивільного населення. Документування злочинів російської армії є однією з основних функцій журналістики в умовах війни.

Наприклад, в ніч проти 13 жовтня 2022 року, коли армія російської Федерації обстріляла Миколаїв ракетами С-300, знімальна група Суспільного почала роботу на місці влучання о 5:30. Ракета зруйнувала частину п'ятиповерхового житлового будинку. Журналіст, перебуваючи на місці події, отримував інформацію від представників служб надзвичайних ситуацій та мешканців будинку, які охоче ділилися своїми свідченнями про нічні події (*Додаток В, Г*) [13].

Травма-інформовані журналісти, такі як представники Суспільного Миколаїв, відіграють важливу роль у висвітленні наслідків збройних конфліктів. Їхній досвід у проведенні інтерв'ю з постраждалими, як під час події, так і в подальшому, є критично важливим для документування історій втрат та травм, які зазнали люди внаслідок атак.

Основною метою таких інтерв'ю є збір свідчень про втрати, а також історії людей, які були поранені або загинули в результаті військових дій. Це дозволяє не лише зафіксувати факти, але й підкреслити людський вимір трагедій, що відбуваються під час конфлікту. Висвітлення цих історій є важливим для формування суспільної свідомості та розуміння масштабів трагедії.

Важливо зазначити, що інтерв'ю з постраждалими вимагають особливої чутливості з боку журналістів. Вони повинні бути обізнані про можливі психологічні наслідки травми та уникати дій, які можуть

спричинити додатковий стрес для осіб, які пережили травматичні події. Застосування травма-інформованого підходу допомагає журналістам ефективно комунікувати з постраждалими, забезпечуючи безпечне середовище для висловлення їхніх переживань.

У матеріалі «Назавжди одинадцять» журналіст Суспільного Миколаїв висвітлює трагічну історію порятунку та загибелі одинадцятирічного Артема, представлену через свідчення його матері. Це інтерв'ю було проведено напередодні дня вшанування пам'яті дітей, що підкреслює його значущість у контексті соціальної пам'яті та колективного горя.

Мати Артема, погодившись на інтерв'ю, висловила бажання донести до світової спільноти образ свого сина та його потенціал, який не був реалізований через трагічну загибель, спричинену ворожою ракетою. Важливо зазначити, що єдиною умовою героїні було проведення інтерв'ю в іншому місці, а не біля будинку, де сталася трагедія. Це свідчить про її потребу у психологічному комфорті та захисті від повторного переживання болісних спогадів.

Протягом десятихвилинного інтерв'ю мати Артема поділилася спогадами про вимушене переселення з України, повернення додому, останній день життя сина та семигодинний процес його порятунку. Ці свідчення не лише документують особисту трагедію, але й відображають більш широкі соціальні та гуманітарні наслідки збройного конфлікту.

Прояви емоцій, зокрема сльози матері, були зафіксовані у відеоматеріалі з її дозволу. Це підкреслює не лише індивідуальний біль, але й загальнолюдську трагедію, що супроводжує наслідки збройних конфліктів. Висвітлення таких особистих історій є важливим для формування суспільної свідомості та розуміння глибини втрат, які зазнають цивільні особи під час війни.

Таким чином, матеріал «Назавжди одинадцять» не лише документує конкретний випадок трагедії, але й виконує важливу функцію в контексті журналістики в умовах війни. Він сприяє формуванню колективної пам'яті

про жертви конфлікту та нагадує про необхідність гуманізації висвітлення подій, пов'язаних із насильством і стражданнями людей (*Додаток Г*) [34].

Висвітлення процесу прощання та поховання військовослужбовців, які загинули під час виконання бойових завдань, має значну соціальну та етичну важливість. По-перше, це сприяє формуванню колективної пам'яті про жертви війни, що є важливим елементом національної ідентичності та історичної свідомості. Журналісти виконують роль посередників, які допомагають суспільству усвідомити масштаби втрат і вшанувати пам'ять загиблих. Кореспонденти Суспільне Миколаїв висвітлювали такі події і до початку повномасштабного вторгнення, втім з 2022 року їх кількість в рази збільшилась.

Журналісти Суспільного дотримуються етичного підходу до висвітлення таких подій, що є критично важливим для дотримання прав рідних загиблих. Дотримуючись балансу між суспільним інтересом і приватним життям, поважаючи почуття родин загиблих. Це передбачає отримання дозволу на публікацію матеріалів, а також чутливе ставлення до емоційних аспектів прощання [26].

Матеріал журналістів Суспільного під назвою «Артеме, ти вдома» висвітлює процес прощання з військовослужбовцем 79-ї окремої десантно-штурмової бригади, двадцяти однорічним Артемом Ханом. Цей репортаж документує емоційний момент, прощання після того як батьки отримали підтвердження загибелі сина після тривалого статусу зниклого безвісти, засноване на результатах експертизи ДНК.

У короткому інтерв'ю, яке дав батько Артема, він ділиться спогадами про останню телефонну розмову з сином та про труднощі, пов'язані з пошуками його в статусі зниклого безвісти. Це свідчення підкреслює глибину особистої трагедії та страждань родини, а також важливість пам'яті про загиблих військовослужбовців.

У матеріалі журналісти детально описують чин прощання з Артемом, який повертається до рідного села. Місцеві жителі зустрічають Героя «живим

коридором», стоячи на колінах, що символізує їхню шану та повагу до загиблого. Репортаж також фіксує останні хвилини в батьківському домі та шлях до поховання. Церемонія поховання проходить з військовими почестями, включаючи почесні залпи та передачу прапора матері полеглого, що є вираженням вдячності за його службу.

Таким чином, матеріал «Артеме, ти вдома» не лише документує конкретний випадок втрати, але й виконує важливу функцію у формуванні колективної пам'яті про жертви війни. Він підкреслює значущість висвітлення процесів прощання та поховання військовослужбовців у медіа як частини гуманізації журналістики в умовах збройного конфлікту.

Важливо зазначити, у висвітленні поховань журналісти Суспільне Миколаїв уникають відеозйомки чутливого контенту, не фільмуючи відкриту труну, уникаючи крупних планів емоцій рідних та близьких присутніх на прощанні (*Додаток Д*) [2].

Одним із ключових аспектів журналістики травми, що займає вагоме місце в контенті Суспільного Миколаїв, є висвітлення історій полеглих військовослужбовців та цивільних осіб, які передають їхні рідні та друзі. Ця діяльність є особливо чутливою, оскільки вона пов'язана з ризиком ретравматизації інтерв'ююваних. Журналістам необхідно враховувати різні етапи роботи зі спікерами, починаючи з домовленостей про матеріал і закінчуючи його публікацією та подальшою підтримкою героїв сюжету.

Висвітлення таких тем вимагає особливої уваги до деталей на етапі продакшену, оскільки це дозволяє досягти глибини матеріалу та уникнути образи почуттів тих, хто довіряє журналісту свою історію. Чутливий підхід до збору та подання інформації не лише забезпечує етичність журналістської практики, але й сприяє формуванню колективної пам'яті про жертви війни.

Через 11 місяців після публікації матеріалу «Артеме, ти вдома», журналістам Суспільного Миколаїв вдалося записати розширене інтерв'ю з матір'ю загиблого військовослужбовця 79-ї окремої десантно-штурмової бригади Артема Хана. Журналісти підтримували зв'язок з жінкою після

поховання її сина та домовилися про запис інтерв'ю, коли вона була емоційно готова до цього. Такий підхід дозволив уникнути вторинної травматизації та надати глибше розуміння історії загиблого.

У ході інтерв'ю жінка поділилася спогадами про дитинство та юність сина, його захоплення спортом, мрії та жагу до життя. Вона розповіла про свою підтримку сина, коли той вирішив стати військовим, а також про їхнє спілкування під час війни. Особливо емоційно насиченою є її розповідь про те, як Артем перестав відповідати на її повідомлення і зник безвісти.

Далі описується тривалий пошук сина та сподівання родини на те, що він потрапив у полон, а згодом експертиза ДНК підтвердила його загибель. Спілкування жінки з сином на його могилі ілюструє масштаб її втрати та горя, підкреслюючи біль втрати єдиного сина.

На етапі постпродакшену журналісти перед публікацією матеріалу узгодили його зміст із героїнею, що свідчить про етичність їхньої роботи. Цей підхід не лише забезпечує повагу до почуттів рідних загиблих, але й сприяє формуванню довіри між журналістами та спікерами.

Таким чином, інтерв'ю з матір'ю Артема Хана є важливим прикладом чутливого висвітлення теми втрат у контексті війни. Воно сприяє гуманізації журналістики та підкреслює значущість особистих історій у формуванні колективної пам'яті про жертви конфлікту (*Додаток Е, Є*) [31].

Етичною дилемою для редакції Суспільного Миколаїв стала історія загиблого цивільного у Вознесенську на Миколаївщині. Журналісти дізналися про випадок, у якому мати збирала тіло загиблого сина по частинах після прямого влучення снаряда з російського танка. Зв'язавшись із жінкою, вони отримали згоду на запис інтерв'ю. Під час зйомок жінка показала журналістам двір, у якому загинув її син, та розповіла історію про те, як вона шукала його після бою в місті, а знайшовши місце, зрозуміла, що син загинув.

Далі героїня репортажу демонструє та описує, як власноруч збирала окремі частини тіла свого сина у пакети і пішки переносила їх до медичного

закладу через усе місто. Рішення щодо публікації цього морально, етично та психологічно важкого матеріалу ухвалювалося редакційною радою видання. Фрагменти, в яких жінка розповідала про те, як діставала з піску серце сина та піднімала залишки його кінцівок, могли б шокувати аудиторію, а також саму інтерв'ювану після публікації репортажу.

З іншого боку, матеріал ілюструє страждання цивільного населення внаслідок агресії росії проти України, демонструючи надлюдську силу матері у прагненні поховати свою дитину та подальшу долю родини. Публікація матеріалу відбулася з дотриманням етичних стандартів: відповідно до редакційних засад Суспільного, він був позначений попередженням «Увага, у матеріалі міститься чутливий контент».

Аналізуючи коментарі до даного матеріалу на платформах Суспільного Миколаїв, журналісти дійшли висновку, що подібні матеріали викликають співчуття, мобілізацію суспільства та підтримку. Таким чином, цей випадок підкреслює важливість етичного підходу в журналістиці під час війни та необхідність уважного ставлення до почуттів рідних загиблих (*Додаток Ж, З, И*) [21].

У даному дослідженні важливо зазначити інтерв'ювання журналістами Суспільного Миколаїв представників сімей та друзів військовополонених і зниклих безвісти військовослужбовців. Ця тематика займає значну частину контенту видання, що зумовлено тим, що Миколаївщина посідає перше місце за кількістю військовополонених українців [32].

Акцент на подібні інтерв'ю журналісти почали робити у 2022 році, коли тисячі військовослужбовців області потрапили до полону російських військ. У цій темі кореспонденти дотримуються етичних та юридичних норм, оскільки існує ризик завдати шкоди як родині, яка погодилася на публікацію матеріалу, так і самому військовополоненому. В умовах поточної ситуації в країні ця тема набуває значного суспільного інтересу; щотижня тисячі українців беруть участь в акціях-нагадування про ці категорії військових, що зобов'язує журналістів активно висвітлювати цю проблему.

Під час Donbas Media Forum 2024 обговорювалися виклики, з якими стикаються медіа у висвітленні історій військовополонених. Учасники форуму зазначили, що медіа відіграють важливу роль у формуванні суспільного ставлення до цих категорій осіб, а також акцентували увагу на чутливості теми та необхідності дотримання етичних норм [12].

Висвітлення таких тем демонструє масштаби проблеми та людського горя, оскільки військові в полоні роками зазнають знущань та катувань. Однак існують ризики, пов'язані з публікацією особистих даних родин, таких як прізвища, що може призвести до небажаних наслідків у разі, якщо матеріал потрапить до уваги ворожих військ. Рідні військових перебувають у стані стресу, переживаючи емоційні зміни та психологічний тиск; тому журналісти повинні уникати посилення цього тиску своїми матеріалами.

У січні 2024 року журналісти Суспільного провели інтерв'ю з жінкою, чий чоловік, батько та брат перебувають у полоні російських військ з 2022 року. Вона зазначила, що востаннє спілкувалася телефоном або переписувалася з рідними, коли чоловіки виконували обов'язки на обороні Миколаєва; після їх передислокації на Донеччину зв'язок перервався. Брат жінки потрапив у полон у Маріуполі, тоді як чоловік і батько були захоплені в інших населених пунктах Донеччини.

Відтоді родина намагається зробити все можливе для повернення уваги міжнародної спільноти до необхідності обміну військовополоненими. У своєму інтерв'ю жінка ділиться переживаннями та боротьбою, акцентуючи на вірі у найкраще, що спонукає аудиторію співчувати та підтримувати родини, чий рідні опинилися у полоні.

Після публікації матеріалів журналісти видання продовжують підтримувати зв'язок із героями своїх репортажів, інформуючи їх про повернення рідних з полону. Такий підхід свідчить про людську складову роботи журналістів, їх небайдужість до долі героїв матеріалів та бажання публікувати продовження історій (*Додаток І*) [57].

Дослідження досвіду редакції Суспільне Миколаїв у сфері журналістики травми вказує на їхню відповідальність у висвітленні чутливих тем. Журналісти цього видання дотримуються етичних стандартів, що є критично важливим у роботі з травматичними історіями. Героям матеріалів пояснюють мету інтерв'ю, що сприяє формуванню довіри та забезпечує прозорість процесу.

Журналісти просять героїв матеріалів ознайомитись із ними до публікації, що дозволяє їм перевірити чи все правильно і достовірно описане, висловити свої зауваження або побоювання. Це не лише підвищує етичні стандарти, але й захищає права осіб, які діляться своїми переживаннями. Лише після отримання дозволу від героїв публікуються їхні історії, що свідчить про повагу до їхнього приватного життя та емоційного стану.

Таким чином редакція Суспільне Миколаїв демонструє зразковий підхід до журналістики травми, що включає дотримання етичних норм, повагу до героїв матеріалів та забезпечення їхньої безпеки. Цей підхід не лише підвищує якість контенту, але й сприяє формуванню довіри між медіа та суспільством, що є важливим аспектом у сучасному інформаційному середовищі.

3.2 Роль журналістики травми у формуванні суспільної думки

Журналістика Роль журналістики травми у формуванні суспільної думки є багатограним та складним явищем, особливо в умовах російсько-української війни, яка змінила не лише медійний ландшафт, але й способи сприйняття та інтерпретації інформації про події, що травмують суспільство. Журналістика травми, як спеціалізована галузь медійної діяльності, виконує низку важливих функцій: інформування, документування, емоційного відображення та формування суспільного нарративу про трагедії війни. Водночас її вплив на суспільну думку часто залежить від способу подачі інформації, етичних підходів до висвітлення подій і розуміння медіа-аудиторії.

Однією з ключових характеристик журналістики травми є її здатність не лише передавати факти, але й формувати емоційний контекст, через який ці факти сприймаються. У випадку російсько-української війни, яка триває з 2014 року, а з 2022 року набула широкомасштабного характеру, журналісти активно працюють над тим, щоб донести історії жертв, свідків і учасників бойових дій. У цьому контексті медіа стають своєрідними «перекладачами болю», які трансформують індивідуальні трагедії у колективне розуміння суспільних викликів. Така трансформація є вирішальною для формування суспільної думки, оскільки вона дозволяє кожному члену суспільства побачити себе у контексті загальної трагедії та визначити власну роль у подоланні її наслідків [68].

Важливо зазначити, що суспільна думка формується на основі інформації, яка має здатність бути резонансною, емоційно насиченою та зрозумілою для широкої аудиторії. В умовах війни емоційна складова журналістики травми стає вирішальною, оскільки вона дозволяє медіа звертатися до базових людських почуттів, таких як співчуття, гнів, страх чи гордість [69]. Наприклад, репортажі з місць бомбардувань, інтерв'ю з постраждалими цивільними або матеріали про героїзм українських військових здатні активізувати глибокі емоційні реакції, які, своєю чергою, впливають на колективне ставлення до війни, ворога та власної країни. З одного боку, це сприяє об'єднанню суспільства навколо спільних цінностей, таких як патріотизм і солідарність. З іншого боку, надмірна емоційність може спричиняти викривлення реальності, поширення стереотипів або навіть сприяти поляризації думок [67].

Крім цього журналістика травми відіграє своєрідну роль «катарсису». Таким чином дозволяє вивільнити з-під свідомості певні негативні почуття. При цьому справляє позитивний вплив на людей, дозволяючи запобігти реальним негативним проявам у житті. Водночас існує побічний ефект десенсибілізації, за якого події, які розкриваються через сюжети

систематично, починають створювати ефект буденності і нормальності подібного.

Це в свою чергу може стимулювати вчиняти те ж саме або ж переймати певні негативні установки чи рольові моделі. До того ж часто матеріали журналістів створюють ефект залученості, завдяки якому люди починають переживати конкретні події разом з героєм. Це змушує їх гостріше й активніше доносити свої думки через коментарі таким чином провокуючи тих, хто хоче їх підтримати або з ними – не згоден. Це конструює картину суспільної думки для середньостатистичної людини, яка переглядає сюжет.

Таким чином це впливає на думку кожного окремого глядача, змушуючи інтуїтивно прийняти ту чи іншу сторону: зазвичай, погодитися з більшістю. ЗМІ роблять можливим дискурс в масштабах конкретного соціуму, почасти на рівні країни. Один із ризиків ролі журналістики у формуванні громадської думки – стереотипізація. Конкретний приклад – пропагандистські російські медіа, які з 2014 року просували наративи військово-політичного керівництва РФ про «один народ», «бендерівців» тощо. Через свідоме перекручування інформації, підміну контекстів і сенсаціоналізм подібні «вкиди» сприймаються як догми. Подібні методи не лише стали «вежами маніпуляційних ударів», але й застовпили спіраль мовчання в російському суспільстві. Зазвичай, спочатку доводиться який конкретний потрібний постулат, а потім в агресивній формі з екранів російських телевізорів доноситься, чому глядач має його сповідувати. Але водночас цілеспрямоване формування громадської думки через медіа – почасти якраз є протидією фейкам та стереотипам. Наприклад, через сюжети про військових ТЦК, які брали участь в бойових діях, журналісти розривають стереотип про те, що працівники ТЦК не воюють, а тільки відправляють на фронт. Подібним чином розривається стереотип і про те, що в Україні «притісняють» російську мову через наявність російськомовних спікерів тощо.

Таким чином медіа змушують замислитися людей і іноді переглянути свою позицію через призму плюралізму. Журналістика травми також виступає важливим інструментом у збереженні історичної пам'яті та боротьбі за інформаційну правду. Зважаючи на масштаб дезінформації, яку активно використовує росія як частину гібридної війни, українські журналісти змушені бути не лише репортерами, але й «адвокатами правди» [66]. Це вимагає від них ретельного аналізу джерел, перевірки фактів і використання доказів, які підтверджують правдивість висвітлюваних подій.

Здатність журналістики травми представляти достовірну інформацію про трагедії війни, наприклад, про масові вбивства в Бучі чи Маріуполі, є критично важливою для формування стійкої суспільної думки. Такі матеріали не лише документують злочини, але й служать основою для міжнародних судових процесів і майбутніх ініціатив з відновлення справедливості. Однак ефективність журналістики травми у формуванні суспільної думки значною мірою залежить від етичних стандартів, яких дотримуються журналісти під час роботи. Етичні дилеми, пов'язані з висвітленням травматичних подій, зокрема питання конфіденційності жертв, уникнення сенсаційності та дотримання балансу між правом суспільства на інформацію та захистом психічного здоров'я аудиторії, стають особливо гострими в умовах війни [71].

Наприклад, репортажі про жертв сексуального насильства або дітей, які втратили батьків, потребують максимальної делікатності та професійності. Використання фотографій чи відеоматеріалів, що можуть травмувати глядачів або завдати додаткового болю постраждалим, має бути виправданим лише суспільною значущістю такого контенту. Ще одним важливим аспектом є здатність журналістики травми враховувати психологічний стан аудиторії. Умови війни часто спричиняють зростання рівня тривожності, депресії та інших психічних розладів серед населення. У цьому контексті журналісти мають виконувати не лише інформативну, але й терапевтичну функцію, надаючи надію, підтримку та стимулюючи конструктивні дії [65].

Наприклад, історії про героїзм, взаємодопомогу чи успіхи української армії можуть слугувати потужним джерелом натхнення для громадян.

Водночас надмірне акцентування на трагедіях або безвиході може поглиблювати психологічну кризу суспільства, що негативно позначається на його здатності до мобілізації та опору. Аналіз сучасного медійного дискурсу показує, що українські медіа здебільшого намагаються дотримуватися збалансованого підходу у висвітленні війни. Проте є й випадки, коли журналістика травми стає інструментом пропаганди, використовуючи методи маніпуляції свідомістю або перебільшення реальних подій. Це може бути пов'язано як з тиском національних інтересів, так і з обмеженням доступу до інформації в умовах бойових дій. У таких ситуаціях роль суспільної думки стає амбівалентною: з одного боку, вона підтримує єдність і солідарність, а з іншого – може сприяти формуванню радикальних настроїв або підірвати довіру до медіа [73].

Варто також зазначити, що журналістика травми має важливе значення у формуванні міжнародної громадської думки. Репортажі з України, опубліковані у світових медіа, сприяють приверненню уваги міжнародної спільноти до наслідків війни, гуманітарних криз та потреб українського суспільства. У цьому контексті журналісти виконують роль посередників між постраждалими та міжнародними організаціями, політиками і громадськими діячами [73].

Наприклад, відео- та фотофіксація злочинів проти мирного населення, які активно поширюються через міжнародні платформи, сприяють активізації допомоги Україні з боку інших країн. Дослідивши питання, можна стверджувати, що журналістика травми є потужним інструментом впливу на суспільну думку, проте її ефективність залежить від дотримання етичних принципів, професійної майстерності журналістів та врахування психологічних аспектів роботи з аудиторією. В умовах російсько-української війни така журналістика відіграє вирішальну роль у збереженні єдності суспільства, підтримці морального духу та боротьбі за правду на

національному та міжнародному рівнях. Водночас важливо продовжувати досліджувати вплив журналістики травми на суспільні процеси, зокрема у контексті довготривалих наслідків війни, адаптації медіа до нових викликів та пошуку способів мінімізації травматичного впливу на аудиторію.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У рамках дослідження «Журналістика травми: у контексті російсько-української війни» було проаналізовано досвід роботи журналістів Суспільне Миколаїв у висвітленні теми травматичних подій, пов'язаних із війною. Висвітлення проблеми військовополонених, загиблих та цивільних осіб, які постраждали від конфлікту, вимагає від журналістів дотримання етичних норм і чутливого підходу до інтерв'ю з рідними та друзями жертв.

Дослідження показало, що регіональний аспект журналістики травми в Україні, зокрема в Миколаївській області, є особливо важливим через високий рівень військових дій і значну кількість постраждалих. Медіа можуть виконувати роль каталізатора для змін у суспільстві, висвітлюючи реальні потреби людей. Це підтверджується дослідженнями, які свідчать про те, що журналістика може сприяти підвищенню обізнаності суспільства щодо наслідків війни та викликів, з якими стикаються постраждалі.

Важливою складовою роботи журналістів є підтримка зв'язку з героями репортажів після публікації матеріалів. Це не лише демонструє людську складову їхньої діяльності, але й забезпечує можливість отримання актуальної інформації про стан справ у родинах загиблих та військовополонених. Також це сприяє формуванню довіри між медіа та суспільством.

Згідно з даними Інституту масової інформації, за час повномасштабної агресії росії проти України зафіксовано значну кількість злочинів проти журналістів. Це підкреслює ризики, з якими стикаються медійники в умовах конфлікту, включаючи загибель колег під час виконання професійних обов'язків. Як зазначає НСЖУ, станом на листопад 2024 року щонайменше

107 медійників загинули внаслідок війни, що свідчить про серйозні загрози для свободи слова та безпеки журналістів.

У контексті журналістики травми особливу увагу слід приділити етичним аспектам висвітлення теми військовополонених. Журналісти повинні уникати публікації особистих даних рідних без їхньої згоди, оскільки це може призвести до негативних наслідків для них і самих військовополонених. Родини військовослужбовців перебувають під значним психологічним тиском і потребують чутливого ставлення з боку медіа.

Таким чином, досвід роботи журналістів Суспільне Миколаїв у контексті журналістики травми демонструє важливість етичного підходу до висвітлення тем війни та їхніх наслідків. Вони відіграють ключову роль у формуванні суспільної свідомості і пам'яті про жертви конфлікту, а також у підтримці родин постраждалих. Цей аспект роботи медіа є особливо актуальним у світлі сучасних викликів і потреб суспільства в Україні.

Другий підрозділ «Роль журналістики травми у формуванні суспільної думки» акцентує увагу на впливі медіа на сприйняття війни та її наслідків у суспільстві. Дослідження свідчать про те, що висвітлення теми травми може сприяти мобілізації громадської підтримки для родин військовополонених і загиблих. Водночас важливо дотримуватися етичних норм, оскільки публікація особистих даних без згоди може призвести до негативних наслідків для рідних постраждалих.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Журналістика травми: у контексті російсько-української війни» було проаналізовано розвиток концепції журналістики травми як окремого напрямку журналістської діяльності, зокрема в контексті етичних аспектів, психологічного впливу на аудиторію та специфіки висвітлення конфлікту в українських та світових медіа. Результати дослідження свідчать про значущість журналістики травми у формуванні суспільної думки та її вплив на сприйняття війни.

У першому розділі, присвяченому теоретичним засадам журналістики травми, було визначено, що ця концепція виникла у відповідь на потребу висвітлення травматичних подій з урахуванням емоційного стану як постраждалих, так і аудиторії. Дослідження історіографії цього напрямку показало, що журналістика травми включає етичні принципи, які зобов'язують журналістів дотримуватися гуманного ставлення до жертв та їхніх родин. Зокрема, важливо уникати повторної травматизації під час інтерв'ю та публікації матеріалів.

Перед медійниками стоїть завдання – не нашкодити людині або її рідним конкретним матеріалом. Це вимагає знання не лише стандартів та послуговування етичним кодексом, але й додатковий аналіз кожної окремої ситуації індивідуально.

Другий розділ зосереджений на особливостях висвітлення російсько-української війни у світових і українських медіа. Аналіз показав, що українські журналісти стикаються з численними викликами під час виконання своїх обов'язків, включаючи загрози для безпеки та цензуру. Це свідчить про високий рівень ризику для медійників, які працюють у зоні бойових дій. Водночас українські медіа відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості щодо наслідків війни, акцентуючи на людських трагедіях і стражданнях.

Третій розділ досліджує досвід роботи журналістів в контексті журналістики травми на регіональному рівні. Зокрема, було досліджено діяльність редакції Суспільне Миколаїв, редакції, яка активно висвітлює історії полеглих військовослужбовців і цивільних осіб. Журналісти цього видання демонструють чутливий підхід до інтерв'ю з рідними загиблих, що сприяє формуванню довіри та підтримує родини в їхньому горі.

У результаті проведеного дослідження було визначено, що журналістика травми має значний вплив на формування суспільної думки в Україні під час війни. Вона не лише інформує аудиторію про події, але й сприяє розвитку співчуття та підтримки для постраждалих. Важливим є також усвідомлення психологічного впливу травматичних новин на читачів; тому журналісти повинні враховувати емоційний стан аудиторії при висвітленні таких подій.

Таким чином, результати дослідження підтверджують важливість етичного підходу до журналістики травми в умовах російсько-української війни. Журналісти повинні бути готовими до викликів, які виникають у процесі висвітлення конфлікту, і дотримуватися принципів гуманності та чутливості до потреб постраждалих і їхніх родин. Це допоможе не лише зберегти довіру суспільства до медіа, але й сприятиме формуванню колективної пам'яті про жертви війни.

Отже, магістерська робота підкреслює необхідність подальших досліджень у сфері журналістики травми, особливо в контексті розвитку нових методів роботи журналістів у кризових ситуаціях та забезпечення їхньої безпеки під час виконання професійних обов'язків. Є актуальним та важливим як з наукової, так і з практичної точки зору. В умовах військових дій на території України питання етики, психологічного впливу та відповідальності журналістів набувають ще більшої значущості. Вивчення журналістики травми сприятиме підвищенню якості висвітлення травматичних подій у ЗМІ, що дозволить зменшити негативний

психологічний вплив на аудиторію та посилити професійний стандарт журналістики в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз результатів опитування щодо правових питань, пов'язаних з діяльністю волонтерів в Україні (березень 2023 року). Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/analiz-opytuvannya-volontery/> (дата звернення: 11.12.2024).
2. «Артеме, ти вдома!» На Миколаївщині в останню путь провели загиблого військового. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/656806-arteme-ti-vdoma-na-mikolaiivsini-v-ostannu-put-proveli-zagiblogo-vijskovogo/> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Безпека журналіста під час роботи в зоні конфлікту. Press Association. URL: <https://pressassociation.org.ua/ua/bezpeka-zhurnalista-pid-chas-roboti-v-zoni-konfliktu/> (дата звернення: 11.12.2024).
4. Війна і журналістика: розслідування воєнних злочинів. Чотири історії від авторок фільмів. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rozsliduvannya-voyennykh-zlochyniv-avorky-filmiv/32954852.html> (дата звернення: 11.12.2024).
5. Військова журналістика. український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій. /Укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 676 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/viyskova-zhurnalistika-ukrainskiy-aspekt-stanovlennya-ukrainskoi-viyskovoi-zhurnalistiki-mistse-viyskovoi-zhurnalistiki-u-mediaprostori-v-period-voiennoho-stanu-pravovi-pidstavi-diyalnosti-viyskovikh-zhurnalistiv-pid-chas-voiennikh-diy.pdf> (дата звернення: 11.12.2024).
6. Гайд «Журналістика травма»: посібник на основі глибинних інтерв'ю з медійниками і медійницями. URL:

https://drive.google.com/file/d/1aNaZUzOEcaoNdFLAB7yv_IQC7trTLqAI/view
(дата звернення: 11.12.2024).

7. Горноста́й П. П. Інформаційна травма: феноменологія і психопатологія. Психологічні аспекти соціально-політичної ситуації в Україні. URL: https://www.researchgate.net/publication/348042232_Informacijna_travma_fenomenologia_i_psihopatologia (дата звернення: 11.12.2024).

8. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України представило міжнародним партнерам результати роботи за 2023 рік та плани на 2024. Access Denied. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/59290.html> (дата звернення: 11.12.2024).

9. Діденко Г. О. Етапи дослідження травматичних подій в психологічній науці. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/3356/Діденко%20Г.О.%20Етапи%20дослідження%20травматичних%20подій%20в%20психологічній%20науці.pdf?isAllowed=y&sequence=1> (дата звернення: 11.12.2024).

10. Довгострокові програми підтримки ментального здоров'я журналістів так само важливі, як і підтримка стійкості українських медіа – експертки НСЖУ на Mental Health in Journalism Summit. НСЖУ. URL: <https://nsju.org/novini/dovgostrokovi-programy-pidtrymky-mentalnogo-zdorovya-zhurnalistiv-tak-samo-vazhlyvi-yak-i-pidtrymka-stijkosti-ukrayinskyh-media-ekspertky-nszhu-na-mental-health-in-journalism-summi/> (дата звернення: 11.12.2024).

11. Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення. Mission Possible: Rebuilding Ukraine Now, 2023. URL: https://ednannia.ua/images/Master_version_UKR_Rebuilding.pdf

12. Євроінтеграція, військовополонені, цензура та вплив медіа: про що говорили на DMF-2024. Частина перша. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/233967/2024-10-28-ievrointegratsiya->

viyskovopoloneni-tsenzura-ta-vplyv-media-pro-shcho-govoryly-na-dmf-2024-chastyna-persha/ (дата звернення: 11.12.2024).

13. «Є надія, що вони спали у коридорі» – миколаївці про рідних під завалами багатоповерхівки та пережите після обстрілу. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/294326-e-nadia-so-voni-spali-u-koridori-mikolaivci-pro-ridnih-pid-zavalami-bagatopoverhivki-ta-perezite-pisla-obstrilu/> (дата звернення: 07.12.2024).

14. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с.

15. Журналістика і травма: табу подолане. Європейська обсерваторія журналістики - ЕЮ. URL: <https://ua.ejo-online.eu/3413/etyka-ta-yakist/3413> (дата звернення: 11.12.2024).

16. Журналістика травми: як з цим жити та працювати. HUBZ - Онлайн медіа. URL: <https://hubz.ua/news/zhurnalistyka-travmy-yak-zhyty-ta-pratsyuvaty-z-tsym/> (дата звернення: 11.12.2024).

17. Журналістика травми: як не нашкодити? Інтерв'ю з Оксаною Расуловою. Nakupilo Osvita. URL: <https://osvita.nakupilo.ua/zhurnalistyka-travmy-yak-ne-nashkodyty/#:~:text=Що%20таке%20журналістика%20травми?,ПТСР,%20депресивного%20чи%20тривожного%20розладу.> (дата звернення: 11.12.2024).

18. Журналіст і травма: як діяти. ІРРП. URL: <https://irrp.org.ua/zhurnalst-travma-yak-dyati/> (дата звернення: 02.12.2024).

19. Західні наративи. Що з іноземних медіа потрапляє в інфопростір України. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/zahidni-naratyvy-shho-z-inozemnyh-media-potraplyaye-v-infoprostir-ukrayiny-i61744> (дата звернення: 11.12.2024).

20. За 11 місяців війни росія скоїла 477 злочинів проти журналістів та медіа в Україні. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/za-11-misyatsiv-vijny-rosiya-vchynyla-477->

zlochyniv-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-i50332 (дата звернення: 10.12.2024).

21. Збирала тіло по частинах. Спогади матері про загибель сина під час вторгнення РФ. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/696408-zbirala-tilo-po-castinah-spogadi-materi-pro-zagibel-sina-pid-cas-vtorgnenna/> (дата звернення: 10.12.2024).

22. Звіт агентства відновлення за ключовими напрямками. Access Denied. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/70334.html> (дата звернення: 11.12.2024).

23. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.

24. Інформаційне перевантаження: як не перевтомити мозок. Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8267-nformacune-perevantazhennya-yak-ne-perevtomiti-mozok.html> (дата звернення: 04.12.2024).

25. КЖЕ опублікувала рекомендації для медіа щодо висвітлення подій, пов'язаних з воєнними діями ЗСУ на території Росії. detector.media. URL: <https://detector.media/community/article/231025/2024-08-19-kzhe-opublikovala-rekomendatsii-dlya-media-shchodo-vysvitlennya-podiy-povyazanykh-z-voiennumy-diyamy-zsu-na-terytorii-rosii/> (дата звернення: 11.12.2024).

26. КЖЕ опублікувала рекомендації щодо висвітлення поховань українських військових. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/228751/2024-06-25-kzhe-opublikovala-rekomendatsii-shchodo-vysvitlennya-pokhovan-ukrainskykh-viyskovykh/> (дата звернення: 11.12.2024).

27. Кількість публікацій про війну в українських онлайн-медіа зменшилась, – дослідження ІМІ. detector.media. URL: <https://detector.media/infospace/article/225513/2024-04-16-kilkist-publikatsiy-pro->

viynu-v-ukrainskykh-onlayn-media-zmenschylas-doslidzhennya-imi/ (дата звернення: 11.12.2024).

28. Кодекс етики. Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 11.12.2024).

29. Кодекс поведінки та етики публічного акціонерного товариства «Національна суспільна телерадіокомпанія України». Суспільне Мовлення. URL: https://corp.suspilne.media/media/documents/protokoli-naglyadovo-yo-radi/5._Kodeks_povedinky_ta_etyky.pdf (дата звернення: 12.12.2024).

30. Коробанова О. Л. Соціальна взаємодія та переживання складних соціальних ситуацій в умовах пандемії covid-19. Проблеми політичної психології: зб. наук. праць. Вип. 9, м. Київ. URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/47/56> (дата звернення: 08.12.2024).

31. «Мама, побудь зі мною трохи на зв'язку»: історія полеглого військовослужбовця 79 бригади з Миколаївщини. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/896861-mama-pobud-zi-mnou-trohi-na-zvazku-istoria-poleglogo-vijskovosluzbovca-79-brigadi-z-mikolaivsini/> (дата звернення: 03.12.2024).

32. Миколаївська область лідирує за кількістю військовополонених – Лубінець. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/789283-mikolaivska-oblast-lidirue-za-kilkistu-vijskovopolonениh-lubinec/> (дата звернення: 01.12.2024).

33. Мрака Н. М. Вплив медіа-контенту на студентську молодь під час війни в Україні (приклад опрацювання фільму «Україна в огні 2»). Львів, 2022. С. 34. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5969/1/5.pdf> (дата звернення: 03.12.2024).

34. Назавжди 11. Артем Мардзявко помер від травм, що отримав під завалами будинку у Миколаєві. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/496609-nazavzdi-11-artem-mardzavko-pomer->

vid-travm-so-otrimav-pid-zavalami-budinku-u-mikolaevi/ (дата звернення: 02.12.2024).

35. Череповська Н., Умеренкова Н. Медіапсихологічні ресурси подолання травми війни : практ. посіб. Київ, 2021. 221 с. URL: https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Mediapsyhologichni-Resursy-Podolannya-Travmy-Vijny_vyd-2-e-2021-CHerepovska-N.-Umerenkova-N.-pdf.pdf (дата звернення: 04.12.2024).

36. Онлайн-тренінг «Як писати про втрату»: знаходити правильні рішення і дбати про власну безпеку. НСЖУ. URL: <https://nsju.org/publikaczii/onlajn-trening-yak-pysaty-pro-vtratu-znahodyty-pravylni-rishennya-i-dbaty-pro-vlasnu-bezpeku/> (дата звернення: 11.12.2024).

37. Підтримка психічного здоров'я журналістів під час війни - рекомендація НМР. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3746717-pidtrimka-psihicnogo-zdorova-zurnalistiv-pid-cas-vijni-rekomendacia-nmr.html (дата звернення: 11.12.2024).

38. Плетка О. Т. Вторинна травматизація: класифікація медіатравм. Медіапсихологія і медіаосвіта – Відділ психології масової комунікації та медіаосвіти ІСПП НАПН України. URL: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Pletka-medyatravma.pdf> (дата звернення: 11.12.2024).

39. Посібник з безпеки для журналістів. Посібник для репортерів у небезпечних зонах. URL: [https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000381168&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_456b7acd-90f5-4c7f-8671-6aa7ba837128?_=381168ukr.pdf&locale=ru&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000381168/PDF/381168ukr.pdf#\[%7B"num":287,"gen":0%7D,%7B"name":"XYZ"%7D,0,417,null\]](https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000381168&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_456b7acd-90f5-4c7f-8671-6aa7ba837128?_=381168ukr.pdf&locale=ru&multi=true&ark=/ark:/48223/pf0000381168/PDF/381168ukr.pdf#[%7B) (дата звернення: 11.12.2024).

40. Проведення інтерв'ю з людьми, які пережили травму (етичні аспекти). НСЖУ. URL: <https://nsju.org/navchannya/provedennya-intervyu-z-lyudmy-uaki-perezhyly-travmu-etychni-aspekty/> (дата звернення: 10.12.2024).

41. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

42. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 11.12.2024).

43. Про наслідки «непропрацьованої» травми. «Інклюзивно-ресурсний центр» Нетішинської міської ради. URL: <https://irc-netushyn.miskrada.org.ua/news/10-46-06-27-07-2022/> (дата звернення: 05.12.2024).

44. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо висвітлення подій, пов'язаних з воєнними діями ЗСУ на території Російської Федерації - Комісія з журналістської етики. Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/statements/recommendations-cje/> (дата звернення: 11.12.2024).

45. Рибик Л. А. Вторинний посттравматичний стресовий розлад у дружин учасників бойових дій. Юридична психологія. 2016. С. 148. URL: <https://psychped.naiu.kiev.ua/article/download/444/446/> (дата звернення: 11.12.2024).

46. Роз'яснення КЖЕ щодо етичної поведінки журналіста в процесі проведення інтерв'ю з людьми, які пережили травму. Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/news/rozyasnennya-kzhe-shchodo-etychnoyi-povedinky-zhurnalista-v-procesi-provedennya-intervyu-z/> (дата звернення: 10.12.2024).

47. Список журналістів, які загинули від початку повномасштабної російської агресії (оновлено). НСЖУ. URL: <https://nsju.org/novini/arman->

soldin-stav-14-ym-mediapraczivnykom-shho-zagynuv-pry-vykonanni-profesijnyh-obovyazkiv/ (дата звернення: 10.12.2024).

48. Тетяна Трощинська: Завдання журналістів – збільшувати кількість людей, які готові виходити із зони комфорту й аналізувати інформацію. Суспільне Мовлення. URL: <https://corp.suspilne.media/newsdetails/9637> (дата звернення: 11.12.2024).

49. Травма і журналістика: поради щодо інтерв'ю. INgenius. Медична та наукова платформа. Лекції, статті, зустрічі з успішними особистостями. INgenius. URL: <https://ingeniusua.org/articles/travma-i-zhurnalistyka-porady-shchodo-intervyu> (дата звернення: 10.12.2024).

50. Травматичний досвід та перша психологічна допомога. Jobs 4 Ukraine blog. URL: <https://blog.jobs4ukr.com/2023/06/07/особливості-травматичного-досвіду-т/> (дата звернення: 10.12.2024).

51. Травмонебезпечна професія. Medialab Online. URL: <https://medialab.online/news/nebezpechna-profesiia/> (дата звернення: 01.12.2024).

52. Тримай хустинку. Як говорити з людьми на чутливі теми і не вигоріти. Medialab Online. URL: <https://medialab.online/news/trymaj-khustynku/> (дата звернення: 03.12.2024).

53. У зруйноване обстрілами селище на Миколаївщині повертаються люди. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/344284-uzrujnovane-obstrilami-selise-na-mikolaivsini-povertautsa-ludi/> (дата звернення: 01.12.2024).

54. Україна: висвітлення конфлікту: практичний посібник для журналістів. SlideShare. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/ss-93445193/93445193> (дата звернення: 11.12.2024).

55. Українські медіа і російська дезінформація: точки дотику і як протидіяти. Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення – офіційний веб сайт. URL: <https://webportal.nrada.gov.ua/ukrayinski-media-i->

rosijska-dezinformatsiya-tochky-dotyku-i-yak-protydiyaty/ (дата звернення: 11.12.2024).

56. Фізична небезпека, брак фінансів, самоцензура і телемарафон. Виклики для свободи слова під час війни в дослідженні. ZMINA. URL: <https://zmina.info/articles/fizychna-nebezpeka-brak-finansiv-samocenzura-i-telemarafon-vyklyky-dlya-svobody-slova-pid-chas-vijny-u-doslidzhenni-zmina/> (дата звернення: 11.12.2024).

57. «Хоч і бригади різні, але вони всі мої». У полоні батько, брат і чоловік: історія родини захисників із Миколаївщини. Суспільне Миколаїв. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/663336-hoc-i-brigadi-rizni-ale-voni-vsi-moi-u-poloni-batko-brat-i-colovik-istoria-rodini-zahisnikiv-iz-mikolaivsini/> (дата звернення: 09.12.2024).

58. Шмікл Ш. Як писати про війну. 2015. С. 16. URL: <http://medialab.online/wp-content/uploads/2015/12/war.pdf> (дата звернення: 04.12.2024).

59. Як говорити про полон: поради для журналістів на основі реальних історій. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/advices/yak-govoryty-pro-polon-porady-dlya-zhurnalistiv-na-osnovi-realnyh-istorij-i64135> (дата звернення: 05.12.2024).

60. Як змінилась українська журналістика за рік війни. Foreign Ukraine. URL: <https://foreignukraines.com/2023/03/04/how-ukrainian-journalism-changed-during-the-year-of-the-war/> (дата звернення: 11.12.2024).

61. Як розповідати про трагічні історичні події. Говорити голосами свідків та змінювати звичні наративи. Medialab Online. URL: <https://medialab.online/news/pro-istorychni-podii/> (дата звернення: 05.12.2024).

62. 589 злочинів скоїла РФ проти медіа та журналістів за два роки й два місяці повномасштабної війни. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/589-zlochyniv-vchynyla-rf-proty-media-ta-zhurnalistiv-za-dva-roky-i-dva-misyatsi-povnomasshtabnoyi-i60890> (дата звернення: 11.12.2024).

63. 617 злочинів скоїла РФ проти медіа та журналістів за два з половиною роки великої війни. ZMINA. URL: <https://zmina.info/news/617-zlochyniv-skojila-rf-proty-media-ta-zhurnalistiv-za-dva-z-polovynoyu-roky-velykoji-vijny/> (дата звернення: 11.12.2024).
64. 620 злочинів скоїла РФ проти медіа та журналістів за два з половиною роки повномасштабної війни (оновлено). Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/617-zlochyniv-vchynyla-rf-proty-media-ta-zhurnalistiv-za-dva-z-polovynoyu-roky-povnomasshtabnoyi-i63178> (дата звернення: 10.12.2024).
65. Chouliaraki, L. (2008). The Mediation of Suffering and the Vision of the Global: Humanitarianism in the Media. *Disasters*, 32(3), 285-303.
66. Cottle, S. (2008). *Journalism and Politics: A Critical Introduction*. Sage Publications.
67. Gilbert, M., & Collin, J. (2013). *The Media and Conflict: A Critical Introduction*. Routledge.
68. Herman, J. L. (1997). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence—from Domestic Abuse to Political Terror*. Basic Books.
69. Hochschild, A. R. (2003). *The Managed Heart: Commercialization of Human Feeling*. University of California Press.
70. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 11.12.2024).
71. Kovach, B., & Rosenstiel, T. (2014). *The Elements of Journalism: What Newspeople Should Know and the Public Should Expect*. Three Rivers Press.
72. Mental health hygiene during a health crisis: Exploring factors associated with media-induced secondary trauma in relation to the COVID-19 pandemic. PMC. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10517610/> (date of access: 11.12.2024).

73. Ruth, A., & Krug, S. (2012). *Media, Trauma, and Politics: Understanding the Impact of Crisis Reporting on Society*. Oxford University Press.

74. The reckoning project. Reckoning Project. URL: <https://www.thereckoningproject.com/uk> (date of access: 11.12.2024).

75. «The Role of the Media in Trauma: A Review of the Literature» (2003) Authors: Jasmine B. MacDonald, Gene Hodgins and Anthony J. Saliba (Charles Sturt University)

76. The Russians came Pt.2 How much does the Russian information war cost?. INFORMATION RESISTANCE. URL: <https://web.archive.org/web/20171222052510/http://sprotyv.info/en/news/kiev/russians-came-pt2-how-much-does-russian-information-war-cost> (date of access: 11.12.2024).

77. The tipping point: journalism and the all-out war on truth. The Bucha Journalism Conference. URL: <https://www.bucha.media/> (date of access: 05.12.2024).

78. Trauma journalism: on deadline in harm's way. dokumen.pub. URL: <https://dokumen.pub/trauma-journalism-on-deadline-in-harms-way-9781628928471-9781441105400-9781441184634.html>

79. Ukrinform. Експеримент з комплексного відновлення населених пунктів: що вдалося за рік?. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3904378-eksperiment-z-kompleksnogo-vidnovlenna-naselenih-punktiv-so-vdalosa-za-rik.html> (дата звернення: 13.12.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

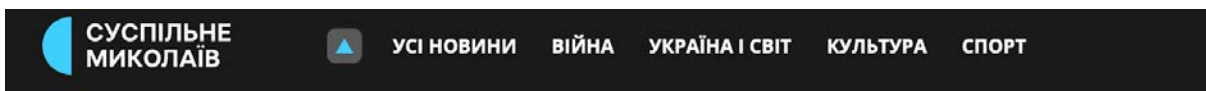
СПОРТ

На початку повномасштабного вторгнення до подружжя Марії та Олега приїхали діти й онуки, сподівались пересидіти у безпеці. Втім, після перших вибухів виїхали. Жінка розповіла, коли на їхній вулиці почали горіти будинки, зносила у підвал всі речі, аби зберегти хоча б щось.



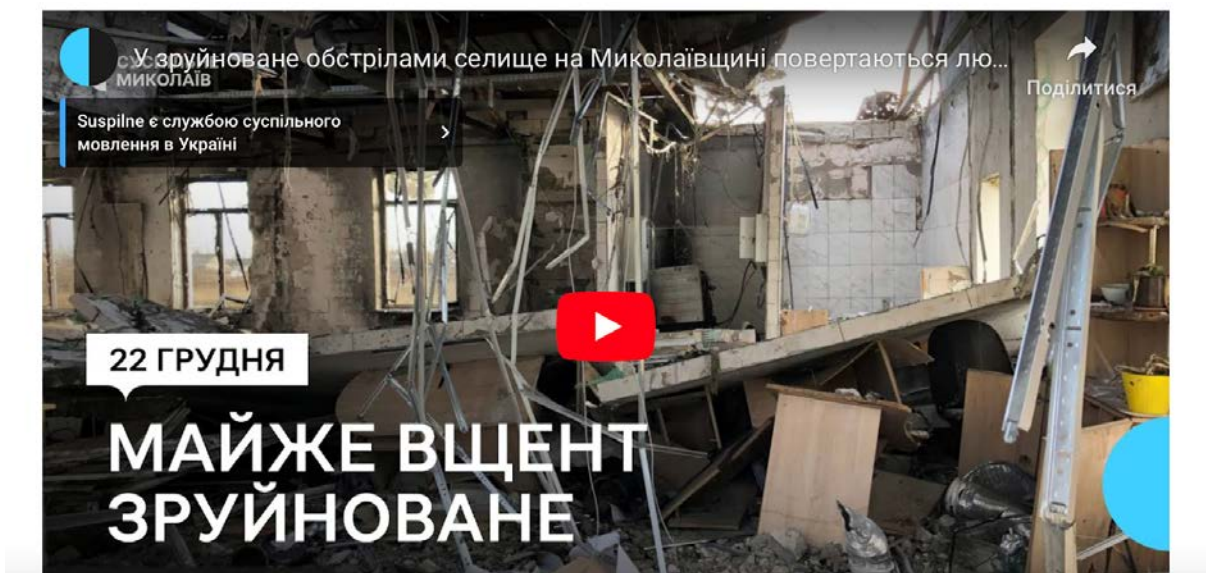
Марія на подвір'ї свого будинку. Селище Широке, Миколаївщина, 22 грудня 2022. Фото: Валентина Гурова/
Суспільне Миколаїв

Додаток Б



"Я боялась, що горітиме вся вулиця. Така спека була на вулиці. Вони так стріляли, що було по 40 прильотів одразу за час. Вони стріляли по-страшному. Я бачила як горіли дома, як горіли поля, як прийшло худоби штук 30", — Заглада Марія.

У селищі від обстрілів загинуло троє людей. Станом на 22 грудня сюди повернулись 120 жителів. Організують толоки та прибирання. Ремонтні бригади працюють над відновленням електромережі. Воду качають зі свердловин за допомогою генераторів.



Додаток В

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

"Я дивилась телевизор, пізно лягла й увімкнула. І страшний вибух, у мене двері зачинились від вибуху, тому я не чула, що у мене тут відбувається. А тоді як вийшла – нічого не видно, дим, пил. А потім роздивилась, що у мене всі рами вибило, шафу-купе", — каже Галина.



Пані Галина мешкає в сусідньому під'їзді будинку. 13.10.2022. Фото: Валентина Гурова/Суспільне Миколаїв

Додаток Г

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

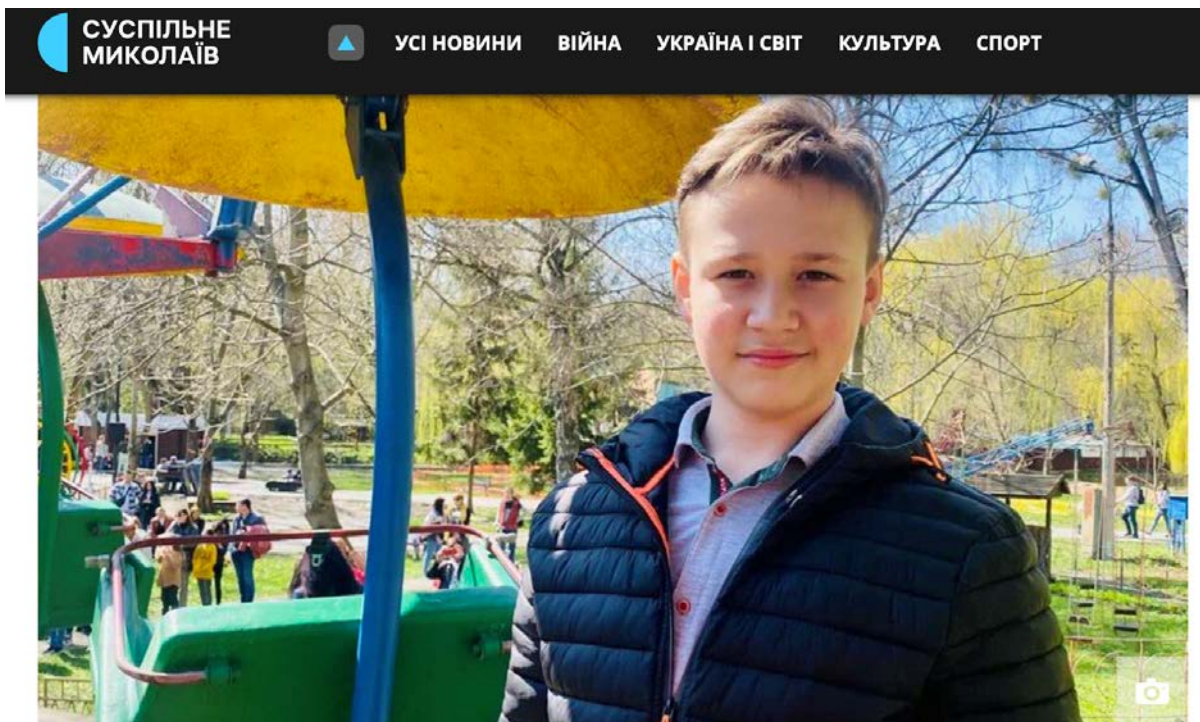
Олена чекає на результати пошуково-рятувальної операції та сподівається, що її сестра, яка мешкає на п'ятому поверсі ураженого під'їзду, жива.

"П'ятий поверх з дочкою, племінницею, я дуже нервую за них. Вона завжди відповідала, а це з першої, я вже не знаю. Є надія, що вони спали у коридорі, ймовірно коридор не зачепило, а сходовий проліт весь зруйнований.

Звичайно спали у спальнях, ця спальня і та спальня зруйновані й зали немає взагалі", — говорить Олена.



Додаток Г



Артем Мардзявко. Фото з особистого архіву Алли Іващенко

Я весь час, коли він був під завалами, питала: чому саме він, чому не я, чому саме одинадцятирічна дитина має пройти ці страждання?

У нього були дуже великі плани відсвяткувати свій дванадцятий день народження. Але назавжди він залишиться одинадцятирічним хлопчиком.

В лікарні організм дитини не витримав

Додаток Д

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

Востаннє батько поговорив із сином 29 квітня 2022 року. 30 квітня — Артем та його побратими не вийшли з бою.

"Виявилось, що вони загинули в той самий день. Днями (січень 2024 року — ред.) ми отримали ДНК", — розповідає Ігор Хан.



Додаток Е

СУСПІЛЬНЕ МИКОЛАЇВ

УСІ НОВИНИ ВІЙНА УКРАЇНА І СВІТ КУЛЬТУРА СПОРТ

Історія полеглого військовослужбовця 79 бригади з Миколаївщини


Миколаїв

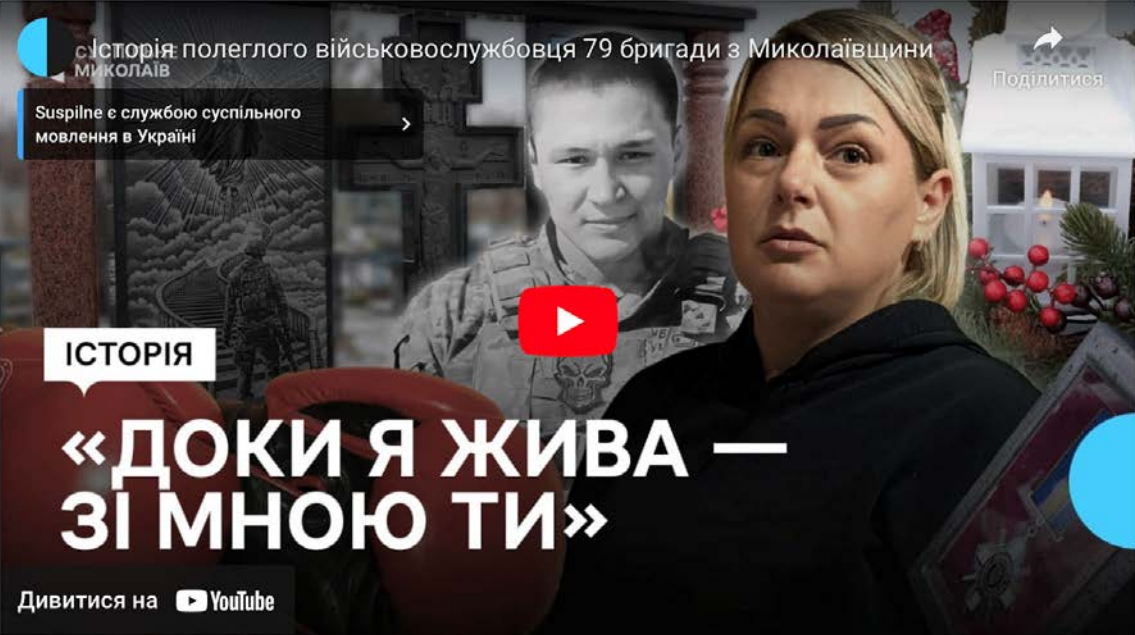
Suspilne є службою суспільного мовлення в Україні

Поділитися

ІСТОРІЯ

«ДОКИ Я ЖИВА — ЗІ МНОЮ ТИ»

Дивитися на  YouTube



Рідні військовослужбовця Артема Хана майже два роки шукали чоловіка та сподівались, що він перебуває в полоні. Втім, у 2023 році, експертиза ДНК двічі підтвердила загибель бійця. На початку повномасштабного вторгнення воїн брав участь у боях на Донеччині. Двоюрідний брат Артема у жовтні 2024 року відкрив на його честь зал бойових мистецтв у Новій Одесі, що на Миколаївщині.

Додаток Є

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

"Казав мені: "Мама, побудь трохи зі мною на зв'язку, все тихо, все добре". Він мені ніколи не скаржився. Артем взагалі мене оберігає та любить. "Н", я не розуміла, що це таке взагалі. Ці плюси, мінуси, "н-ки". А (виявилось — ред.) "н" — це "нормально", — говорить мати захисника.



Мати полеглого військовослужбовця Анна відвідала поховання сина. Суспільне Миколаїв/Валентина Гурова

Додаток Ж

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ

УСІ НОВИНИ ВІЙНА УКРАЇНА І СВІТ КУЛЬТУРА СПОРТ

Збирала тіло по частинах. Спогади матері про загибель сина під час ...

Суспілне є службою суспільного мовлення в Україні

Поділитися

2 БЕРЕЗНЯ

«СНИТЬСЯ ДВІ НОГИ, ОДНА РУКА, ЯК ЗІБРАЛА, ТАК І Є»

Дивитися на YouTube

Протистояння російській навалі та оборона Вознесенська, що на Миколаївщині. Другого березня 2022 року під час оборони міста від прямого влучання снаряда з танку загинув 22-річний Сергій Агапітов. Мати загиблого Ганна збирала тіло сина по частинах.

Додаток 3

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

Тут було ще два тіла, їх тіла о 12:00 забрали, а розірване тіло кажуть, хто це буде його збирати. Це вже я потім узнала. Я коли забігла (у двір де стояли ТрО — ред.) то найшла пів ноги. Просто по коліно пів ноги. Я кажу: "Алла, кросівок Сергія", вона мені ще каже: "Хіба лише у Сергія такі кросівки?" Я кросівок знімаю й бучу — це моя дитина. Я повертаюся, а тут м'ясо, кишки, сльози котяться.



Ганна показує місце — де знайшла ногу. Фото: Валентина Гурова/Суспільне Миколаїв

Додаток И

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ



УСІ НОВИНИ

ВІЙНА

УКРАЇНА І СВІТ

КУЛЬТУРА

СПОРТ

"Ще купа м'яса була. Ми назбирали ще великий пакет, ребро, палець. Тут знайшли паспорт під дошками, трошки подряпаний був", — говорить мама загиблого.



Ворота де розлетілася голова. Фото: Валентина Гурова/Суспільне Миколаїв

Ганна пішки віднесла рештки тіла сина до моргу.

Додаток І

СУСПІЛЬНЕ
МИКОЛАЇВ


УСІ НОВИНИ ВІЙНА УКРАЇНА І СВІТ КУЛЬТУРА СПОРТ

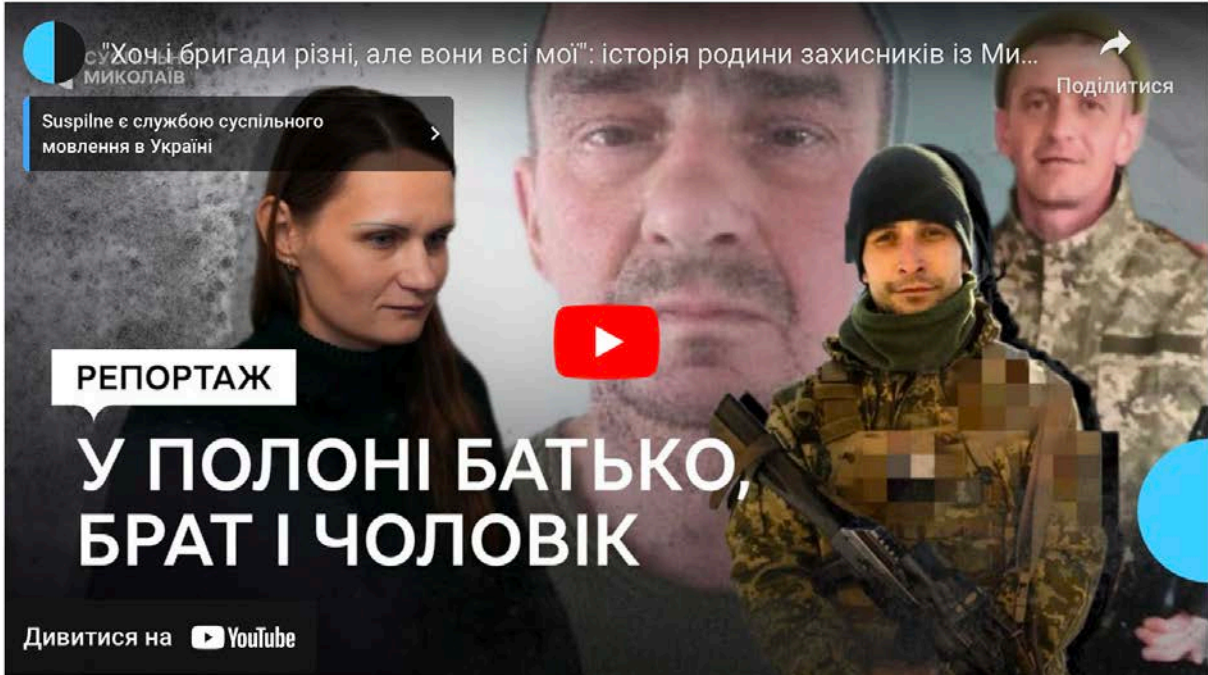
"Хоч і бригади різні, але вони всі мої": історія родини захисників із Ми...
Поділитися

Suspilne є службою суспільного мовлення в Україні

РЕПОРТАЖ

**У ПОЛОНІ БАТЬКО,
БРАТ І ЧОЛОВІК**

Дивитися на  YouTube



Уже 21 місяць чоловік, брат та батько Лілії перебувають у російському полоні. Чоловік Олександр та батько Геннадій, мобілізовані від початку повномасштабного вторгнення, разом служили у 79-й ОДШБр, а брат Євгеній — морпіх 36-ї бригади.